

Hur majoriteten påverkar minoriteten

En studie från Slovakien om romers livsförutsättningar och identitet

Författare: Caroline Szyber

Abstract

The aim of this thesis is to investigate how the majorities view on the minority can affect the minorities view on themselves.

The study focuses on the research questions; what does the Roma identity look like? Is there a connecting between the weak feeling of belonging to the majority – Slovaks - that the Roma people feel and the widespread racism, stereotypes and scapegoat view towards Roma that the majority in the Slovak society have? Is the view Roma have on themselves effected by how other see them? Has the situation for the Roma gotten better since Slovakia entered the European Union?

An empirical research study has been conducted in Slovakia during the period of April 2006 and interviews with Roma and NGO representatives where done.

The Roma people's situation in Slovakia is bad and the discrimination towards them is widespread, both in the working life, healthcare, education system and housing. A lot has happened the last years, before Slovakia entered the EU the country adapted many new laws that strengthen the Roma people place in the society and gave them as a minority more support and rights.

According to my findings it is found, and what most of the interview Roma expressed themselves, was that today they have a very low feeling of belonging and being a part of the Slovak society. They also expressed that they are very much affected by the poor view that the majority of Slovak have of them and in many cases they did not even want to try to be part of the society. The NGOs expressed that the situation for Roma in Slovakia is bad and even if it has been improved since the country entered the EU, the NGOs said that there are only a lot of new laws and in reality not much has changed.

Keywords: Roma, Slovakia, identity, minority, stereotypes, nationalism

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Genomgång av problemområdet och dess komplexitet.....	4
1.2 Syfte och frågeställning.....	5
1.3 Avgränsning.....	5
1.4 Tidigare empirisk forskning.....	5
1.5 Källkritik.....	6
2. Teori.....	7
2.1 Begreppsanalys.....	7
2.1.1 Minoriteter.....	7
2.1.2 Identitetskänsla.....	8
2.2 Teoretiskt ramverk.....	8
2.2.1 Nationalism och rasism.....	9
2.2.2 Stereotyper och syndabockstänkande.....	11
2.2.3 Minoriteters rättigheter – medborgarskapets utformning.....	12
3. Material och metod.....	13
3.1 Material.....	13
3.2 Metod.....	13
3.3 Intervjuer.....	14
4. Romernas historia.....	16
4.1 Romer - det nomadiserade folket. Vad binder dem samman som grupp?.....	16
5. Slovakien och romernas situation i landet idag.....	18
5.1 Slovakien - vad är det för land?.....	18
5.2 Romerna situation i Slovakien igår, idag, imorgon.....	18
5.2.1 Inför EU-medlemskapet.....	19
5.2.2 Situationen idag, efter EU-medlemskapet.....	20
5.2.3 Romsk identitet.....	21

5.2.4 De intervjuade – de ohörda och förbisedda blir höra och sedda.....	22
5.2.5 NGO.....	25
5.2.6 Vad gör den slovakiska staten?.....	26
6. Avslutande kommentar.....	28
6.1 Vidare forskning.....	29
7. Referenser.....	30
7.1 Litteratur.....	30
7.2 Utredningar, rapporter och offentliga publikationer.....	32
7.3 Internet.....	32
7.4 Intervjuer.....	32
Appendix I Intervjuguide.....	33
Appendix II Förteckning över intervjuopersoner.....	35
Appendix III Socioekonomisk bakgrund av de intervjuade romerna.....	36

1. Inledning

1.1 Genomgång av problemområdet och dess komplexitet

Romer utgör utan jämförelse Europas största etniska minoritet, uppskattningsvis finns 10 miljoner i Europa men siffran är osäker (Cederberg, 1998: 2). Ända sedan romerna började invandra till Europa har de varit en utsatt folkgrupp (Johansen, 1997: 9). Vid den senaste befolkningsräkningen i Slovakien som genomfördes 2001 angav 89 920 personer att de var romer. Denna siffra är dock troligen en kraftig underskattning, vilket beror på att många romer på grund av det sociala stigmat ej vill uppge sin etnicitet. Slovakien är ett av de etniskt mest heterogena länderna i Öst- och Centraleuropa, åtminstone 17 % av befolkningen tillhör någon minoritet. Idag uppskattar man att det bor omkring en halv miljon romer i Slovakien, det vill säga nio procent av landets befolkning (Center for reproductive rights, 2003: 37). Det råder en stor fattigdom och ett utbrett socialt utanförskap bland romerna i Slovakien.

Minoriteter kan ofta känna att de har svårt att bli integrerade i samhället. Integration i denna mening betyder att man ska kunna kommunicera grupperna emellan medan man skyddar och bevarar kultur, tradition och språk. Det gäller att de erkänns och att de får ge uttryck för sin egen identitet och kultur. Inför Slovakiens anslutning till EU publicerades en slovakisk landsrapport (Cahn & Trehan, 1997) *Time of the skinheads - denial and exclusion of Roma in Slovakia*. Rapportens huvudsakliga syfte var att kartlägga vilka rättigheter som bryts i Slovakien. Det framkom att flera av romernas grundläggande rättigheter var hotade och att de ej innehade de rättigheter var medborgare bör ha. Romernas möjlighet att få tala sitt språk, utöva sin kultur och sina traditioner förbisågs i Slovakien innan EU-medlemskapet, och var i flera hänseenden till och med förbjudna. Diskriminering gentemot romer skedde, och sker även efter EU inträdet, på flera områden bland annat; arbete, skola och sjukvård (Institute for Public Affairs, 2005). De flesta romer bosätter sig runt städernas periferi, oftast finns inte vatten eller elektricitet i deras bostadsområden. Det vatten de hämtar flera kilometers bort är smutsigt och barnen lider ofta av infektioner (Cahn – Trehan, 1997).

Efter att under det senaste halvåret tagit del av slovakisk mediareportering om romer kan sägas att den till stor del kännetecknats av eländesbeskrivningar. Romer framställs antingen som problem eller offer, ofta som bidragsberoende personer som inte vill eller kan studera eller arbeta, som inte klarar att bo i lägenheter etc. Den återkommande rapporteringen rörande drogmissbruk och kriminalitet bland främst unga män är inte heller särskilt upplyftande. Ett patriarkalt normsystem med litet livsutrymme för kvinnor och flickor, med tidiga arrangerade äktenskap, är en annan del av synen på den romska kulturen som förmedlas.

Efter att forskaren själv tillbringat tid i Slovakien och gjort denna fältstudie kan sägas att jag bevittnat de stereotypa bilder och fördomar folk hyser mot romer, många ser och ger uttryck för att romer är en andra klassens medborgare. Diskrimineringen mot romer är utbredd och de negativa attityderna bland befolkningen är djupt rotade. På motsvarande sätt är romers misstro mot icke-romer och myndigheter omfattande. Den sociala diskrimineringen manifesteras ofta genom att romer utestängs från offentliga platser och, trots att det är

olagligt, framgår det i många arbetsplatsannonser att man inte vill att romer söker den aktuella tjänsten. I Slovakien har den stereotypa bilden av romer blivit så pass vanlig att den idag kan anses som en allena rådande syn. Slovakiska staten säger sig ha jobbat för att ändra denna syn, något som om man tittar på verkligheten helt klart ter sig motsatsvis. Klart är också att romernas syn på sig själv - självbild/identitetskänsla i stor utsträckning påverkas av dessa negativt rådande föreställningar som finns om dem.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att studera hur den romska minoritetens situation förändrats inför och efter att Slovakien blev medlem i EU, likaså hur deras identitetskänsla, självbilden, ser ut. Likaledes hur majoritetens syn på minoriteten kan påverka minoritetens syn på sig själva.

Hur ser den romska självbilden ut? Finns det något samspel mellan den svaga samhörighetskänsla romerna känner med majoriteten – slovakerna - och den utbredda rasism, syndabockstänkandet samt stereotypa bilder av romer som finns hos majoriteten i det slovakiska samhället? Påverkas romernas identitetskänsla av hur andra ser på dem? Har romernas situation blivit bättre sedan Slovakien blev medlem av EU?

1.3 Avgränsning

Diskrimineringen av romer är såväl komplex som omfattande. I ett försök att såväl kartlägga situationen idag som att avgränsa uppsatsen, vill jag med denna studie bidra till ökad kunskapen om romers identitetskänsla i Slovakien. Likaså huruvida denna förändrats sedan Slovakien blev EU-medlem samt belysa den etniska diskrimineringen och annan kränkande behandling av romer i landet.

Jag kommer enbart att studera den romska minoriteten och enbart deras situation i Slovakien. Den tidsaspekt jag har sträcker sig från 1998, då Slovakien fick sin ansökan som medlemsstat godkänd, fram till i år (2006). Med tanke på denna uppsats begränsade omfång finns det inte utrymme för att i detalj redogöra för samtliga övergrepp/brott mot romer som sker i Slovakien. Till grund för studien ligger Europeiska kommissionens landsrapporter inför EU-anslutningen, årliga landsrapporter från Amnesty International samt Human Rights Watch från åren innan EU-inträde. Utöver också de övergrepp som vitt har omskrivits i media. Analysen kommer att vävas in i uppsatsen och därför inte utgöra någon självständig del av denna.

1.4 Tidigare empirisk forskning

I boken, *Between the past and future*, som kom ut år 2001 inför EU-utvidgningen, diskuteras romernas situation i Östeuropa. Boken beskriver att när post-kommunistiska stater ansökte om medlemskap i EU uppkom frågan om hur romernas situation ser ut och att denna fråga inför en EU-anslutning skulle bli viktig. Medlemskapet kräver en garanti för respekten av minoriteter. Alla forskare i boken uttrycker en förhoppning om att en utvidgning av unionen

kommer att förbättra romernas situation. De uttrycker en önskan om att EU kommer att sätta press på kandidatländerna så att dessa tar tag i problemet (Guy, 2001: XVII).

Det har varit svårt att särskilja romer i Tjeckien och Slovakien, då de böcker som skrivits innan Slovakien blev en egen stat 1993 behandlar Tjeckoslovakien. Bland de böcker som beskriver romernas situation i såväl Tjeckoslovakien, Tjeckien som Slovakien kan följande nämnas. Boken *Gypsies, linkers and other travellers*, Farnham Rehfisch (red), *A history of the gypsies of Eastern Europe and Russia* som är skrivit av David M. Crowe, och August Frasers bok *The Gypsies*.

Forskningen om romernas historia är begränsad till sitt omfång. Den forskning som finns är därtill ofta på olika sätt tendentiös och allttjämt saknas en sammanfattande framställning och analys. När det gäller material har det på senare år börjat skrivas allt mer om romernas ursprung och deras utsatthet men på området när det gäller deras identitetskänsla och EU är materialet allt jämt knapphändigt.

1.5 Källkritik

Jag har valt att genomföra en fältstudie för att inhämta mer faktamaterial, då det som tidigare nämnts finns lite material att tillgå på området gällande romerna identitetskänsla och EU. Dock genomfördes intervjuer enbart i Slovakien och enbart i den region (Kosice) där de flesta romer bor, likaså genomfördes enbart ett 30-tal intervjuer och därav kan inga som helst anspråk göras att detta resultat kan generaliseras.

2. Teori

Det teoretiska ramverket bygger till största del på det material jag inhämtat på fältet som jag väljer att ställa mot den litteratur som finns gällande identitetskänsla. Jag kommer att ställa olika teoretiker och teorier mot varandra. Likaså väljer jag att konkretisera dessa olika teorier och exemplifiera utifrån den romska minoriteten. Det är centralt för att förstå uppbyggnaden av mitt teoretiska ramverk att känna till vilken innebörd jag valt att ge olika begrepp. Därför börjar jag med en begreppsanalys där centrala begrepp förtydligas.

2.1 Begreppsanalys

2.1.1 Minoriteter

Minoriteter – vilka redskap skall användas när man skall identifiera en minoritetsgrupp? Vem är rom?

I uppsatsen behandlas ämnet minoriteter och därför bör en ansats till kategorisering göras. Begreppet behöver ett förtydligande, dels för att det i alla länder går att iaktta en mängd minoriteter och dels för att bringa ordning bland de begrepp som används. Minoritet är en grupp, men hur urskiljs denna grupp? Grunden för att tillhöra en grupp (grupptillhörighet) är att de som tillhör gruppen känner att de tillhör en gemenskap. Denna gemenskap kan vara baserad på språk, kultur, religion men framförallt på att de har en gemensam historia. Språk kan alltså vara ett sätt att förena en minoritet i ett land, ett bra exempel på detta är de som talar flamländska i Belgien och de basktalande i Spanien (Billig, 1995: 13-14). Romerna har ett eget språk som är uppdelat i ett antal dialekter eftersom romerna är utspridda över ett stort område, men många förstår dialekter även från andra områden än sitt eget. Språket, levnadssättet och den gemensamma historien - den gemensamma kulturen, är faktorer som kan utgöra sammanbindande länkar (Kupchan, 1995: 2, Kymlicka, 1995: 18). Romerna skulle med största sannolikhet gå under benämningen etnisk minoritet. En etnisk grupp är en grupp människor med gemensamt ursprung. Att gruppen innehar ett gemensamt territorium är inte nödvändigt. Det har inom den akademiska världen vacklats huruvida man kan avgränsa romerna såsom en folkgrupp (Lindgren & Sandström, 1996: 4). Folkgruppen romer har inget eget hemland och någon strävan efter ett sådant har inte funnits. Romerna ingår i stället i ett nätverk av familjer. I Europa har romerna råkat ut för kulturkrockar och missförstånd med ursprungsbefolkningen, vilket har lett till rasism, förföljelse och utstötthet. När rykten om romerna uppstod kunde de inte försvara sig, de talade ofta varken språket i landet och levde segregerade (http://www.landguiden.se/epok/article.asp?article_id=2).

I denna uppsats kommer en definition som omfattar alla de individer som själva identifierar sig som romer och alla de romska grupper som minoritetspolitiken inkluderar att användas. Den europeiska benämningen på romer har tidigare varit zigenare. Människor som tillhör detta folkslag har dock alltid kallat sig för romer. Likaså har nu romernas egna

organisationer enats om att kalla sig romer. I denna uppsats kommer därav huvudsakligen beteckningen romer att användas.

2.1.2 Identitetskänsla

Debatten kring identitetsteorier har på senare år blivit allt mer omfattande. I diskussionerna kan man skönja ett par grundantaganden som är centrala för teorier som rör identitet. Det finns inom identitetsstudier flera uppdelningar av identitet. Identitet är inget fast eller fixerat utan skall ses som pågående processer som formas av vår förståelse om oss själva och av andra. Det handlar om en känsla av tillhörighet och om en förståelse av vad som utmärker det egna jaget eller ens egen grupp (Peterson – Robertson, 2003: 5-8). När man talar om självbilden (självkänsla)¹ är detta en identitet som är mer specifik för bäraren; vem är jag? Vem är jag inte? Det är denna självbild/självuppfattning som jag väljer att kalla identitetskänsla. Jag ser identitet som sociala konstruktioner, och ej som något naturgivet fenomen, identiteter skapas i relationer mellan människor. Denna syn delas av flera forskare (se bl. a Peterson och Robertson et al i boken *Identitetsstudier i praktiken*).

2.2 Teoretiskt ramverk

Jag väljer att studera och belysa teorier kring identitetsteori, minoriteters rättigheter, nationalism och rasism samt syndabockstänkande och stereotyper. Kort sagt gränsdragningar mellan in- och utgrupper – jag kommer att ta teoretisk utgångspunkt i Michael Billigs bok *Banal Nationalism*, och Stephen Harold Riggins bok *The language and politics of exclusion: Others in discourse*. Böcker har olika infallsvinklar på identitetskänsla, Billig väljer att ställa nationalism i fokus. Riggins är redaktör och har låtit flera medförfattare diskutera olika ämnen om hur vi människor skapar ett ”vi” och ”dem”. Mitt teoretiska ramverk består till stor del av teorier kring hur andra ser på och behandlar ”dem”, detta för att sedan ställa dessa teorier mot det material jag inhämtat med hjälp av mina intervjuer från fältstudien och därav kunna utläsa hur andras syn kan påverka den egna synen – hur andra kan påverka någons identitetskänsla/självbild. Likaså teorier kring minoriteters rättigheter och medborgarskap presenteras för att få in förändringsperspektivet av romernas situation.

Skillnaden mellan ”vi” och ”dem” och hur en exkludering alternativt en inkludering kommer till, är historiskt konstruerade och skapade genom relationen till makt och olika händelser (Paasi, 1999: 83). Historien är viktig i skapandet av identitet och en framtid. Historia kan alltid underlätta när man vill förklara vår samtid och varför människor handlar på ett visst sätt och varför samhället ser ut som det gör. Gränsdragningen mellan ”vi” och ”dem” är något centralt i skapande av kollektiva identiteter och gemenskapsbyggande (Riggins 1997: 3-7; Paasi, 1999: 75, 80-82, Peterson, 2001: 8, Van Dijk, 1997:41-45). Som Ronit Lentin flera gånger uttrycker det i sin bok om (irländska) identiteter ”one cannot understand self without understanding other” (Lentin, 1999: 5, 7-9).

---

¹ I litteraturen används många olika begrepp för en diskussion och vidare exemplifiering se Stiers, *Identitet - människans gåtfulla porträtt*, 2003: 20.

Individer kan ha flera identiteter samtidigt; kvinna, student, stockholmare, svensk, europé. Med tiden kan dessa förändras och likaså stärkas mer eller mindre, vid olika tillfällen kommer olika identiteter att vara viktigast. Vissa identiteter kan tyna bort helt för att ersättas av andra (Peterson, 2003: 36, Baker 1999: 9). Klar är i alla fall att identiteter såväl förenar som splittrar (Eriksen, 2004: 9).

2.2.1 Nationalism och rasism

Kan en minoritet känna en samhörighet med ett samhälle där majoriteten ej ser dem som en del av detta samhälle och där det finns en utbredd nationalism och rasism gentemot dem? Kan en minoritet känna nationalism för en stat och samtidigt känna en stark identitetskänsla för sin egen grupp?

Den nationella självbilden är något större än självbilden och gäller för hela landet – en kollektiv identitet. Den ger svar på frågor som vilka är vi? Vilka är vi ej? Denna gemensamma känsla blir som ett klister som sammanbinder samhället till ett kollektiv (Peterson, 2003: 35). Ulrika Möller definierar identitet som en föreställning om vem eller vad man är, hon fortsätter, ens identitet är en idé och att denna uppfattning styr hur man bör handla eller blir behandlad (Möller, 2000: 7-10). Identiteter konstrueras av olika individer i relation till andra (Möller 2000, Stier, 2003: 17). Genom att vi människor kan dela in oss själva och andra i kategorier och utifrån dessa även tilldelas egenskaper, upplever vi interaktionen oss emellan lättare (Blixt et al, 2003 :1).

När man talar om nationella identiteter sker detta utifrån ett huvudsakligt identifikationsobjekt, nämligen nationen; ett gemensamt geografiskt territorium, gemensam historia, flagga, nationalsång, språk, kultur. Denna nationella identitet kan uttrycka sig såsom nationalism och ge starka samhörighetskänslor inom en grupp (Stier, 2003: 68). Dagens nationalism genomsyrar vardagens samhälle, detta genom centreringen som finns på begreppet nationalstaten, ”vi, nationen” och denna centrering på nationalstatens innebörd finns genom den rådande ideologiska synen på nationalism som lägger grunden för dessa staters existens (Billig, 1995: 5-6, 61). När vi i västvärlden skall tala om nationalism verkar det vara lättare att känna igen ”de andra”, än att säga vad som gör ”oss” annorlunda och utmärkande som folk av ett land. Nationalism blir då det som skiljer ”oss” från ”dem” (ibid., 1995: 15). Detta är dock att ge termen nationalism en allt för snäv innebörd. Nationalism definieras av vissa som den ideologin som drev fram nationsstaternas bildande, av en del som en process och av andra som en rörelse (ibid., 1995: 15-21).

Alla som bor inom en nation behöver inte känna en gemenskap med nationens övriga medborgare, exempelvis palestinier boende i Israel, kurder i de olika länderna de bor i (Yuval-Davis, 1997: 11) och romer i Slovakien. I alla grupper delas gemensamma uppfattningar, det är dessa som skapar, håller samman, styr och legitimerar den egna gruppgemenskapen (Bar-Tal, 2000: XI). Romerna i Slovakien svetsas samman genom de kollektiva upplevelser/erfarenheter som råder i samhälle; där de diskrimineras i olika former och ses som en andra klass medborgare av en större del av befolkningen. Detta blir som ett klister som för samman gruppen och bildar en bas för en gemensam samhällsföreställning. Föreställningarna skapar en syn som skiljer ”oss” - som är diskriminerade och utstötta av

samhället, från ”dem – de andra” som är fullvärdiga medborgare, och en differentiering har skapats. Samhällsföreställningar blir ett sätt för igenkännande och att karakterisera (ibid.: 7, 121-124). Genom att uttrycka vad ”vi” är, så blir det klart vad ”vi” icke är och icke vill vara, i vissa fall ger detta uttryck för vad ”de” är (Billig, 1995: 66). Nationalism och rasism är nära länkade till varandra. George Fredrickson definierar rasism såsom ”Termen rasism används ofta svepande och oreflekterat för att beskriva de fientliga eller negativa känslor en etnisk grupp eller ett ”folk” hyser för en annan grupp.” (Fredrickson, 2002: 15). En stark nationalism, såsom den som finns idag i Slovakien leder till rasistiska yttringar och i Slovakien görs en klar åtskillnad mellan oss som är en del av ”vi – nationen” och dem – ”de som ej är en del av denna gemenskap”, det finns en stor motvilja att göra dem till en del. Rasism är en motvilja och misstro mot den andre (ibid., 2002: 18). En stark nationalism och rasism kan också ofta övergå i en fördomsfullhet (ibid., 2002: 15) som leder till att rasism inte enbart utgörs av en trosföreställning utan blir något mer än xenofobi. Därav yttrar sig denna starka känsla även i handlingar och strukturer som av denna känsla rättfärdigar ett annars inte normenligt beteende (ibid., 2002: 19).

Nationalism kan diskuteras på flera plan, utifrån olika perspektiv; biologiska, kulturella och stat/medborgares relationer. För att först förklara innebörden av den biologiska kan sägas, att det gemensamma folket ofta förklaras utifrån gemensamma biologiska faktorer. I historien kan ses hur dessa använts för att förklara skillnader mellan olika folk exempelvis ras-debatten i 30-talets Tyskland och USA på 20-talet, där folk till stor del kategoriserades utifrån hudfärg. Även när det gäller romer har dessa ofta fått gå under benämningen svarta (Yuval-Davis, 1997: 49-50). Det kulturella är en annan dimension, enligt Yuval-Davis är etnicitet ett politiskt projekt för att föra frågan om en gemensam historia och framtid. Historia är viktig och central (ibid., 1997: 23). Traditioner och beteenden är något som rör sig dynamiskt och dessa inverkar på maktrelationen. När det gäller stat/medborgare det vill säga individens relation till staten används detta för att kunna skilja mellan ”vi” och ”dem”. Dessa tre behöver ej sammanfalla i nationalstaten, utan kan påverka nationalismen utan att sammanfalla. I större delen av den litteratur som finns på området sker en uppdelning mellan etnisk- och medborgligt medborgarskap (ethnic - civic) (Peterson, 2001: 10-12, Billig, 1995: 47-4, 8; Parekh, 2000: 199). Såväl Parekh som Kymlicka talar om kultur när de skall förklara grupp-gemenskap, de ser det kulturella som grundelementet hos alla sociala grupper. Kymlicka ser det kulturella som något synonymt med att utgöra ett folk (Kymlicka, 1998: 26). Parekh avser att det är den kulturella gemenskapen man tillhör som formar en individs identitet och hur individen uppfattas av andra (Parekh, 2000: 156). Det finns andra forskare som framfört kritik mot denna syn och tycker att den utgör en alltför generell förklaringsmodell/synsätt och har flyttat fokus från identitetsproblematiken i politiken till ett simplificerat perspektiv på gruppidentiteten (Fraser, 2002). Det ter sig klart att det är svårt för en minoritet att känna gemenskap och vilja bli en del av en stat med stark nationalism som ej ser dem som en del av staten och där detta dessutom manifesteras i olika rasistiska former. Rasism och nationalism förstärker de redan rådande barriärerna mellan vi och dem och gör att det svårt att få *en* gemenskap – *ett* vi. Differentieringen som finns förstärks snarare än motarbetas, då majoriteten till stor del vet vilka de är genom att veta vad de inte är, de har en annan kultur, de talar ett annat språk och det gör inte vi (Bar-Tal, 2000: 121-124, Billig, 1995: 66).

2.2.2 Stereotyper och syndabockstänkande

Stereotyper hänger samman med hur ”vi” förhåller oss och ser ”dem”. Det är fantasibilden av ”dem” som hjälper till att särskilja och lyfta fram skillnaderna mellan människor och olika grupper (Riggins, 1997: 9, Billig, 1995: 78-83). Genom att konstituera en handling blir detta beteende ett instrument för att dra en gräns mellan ”oss” och ”dem”, detta leder även till att stereotyper skapas. Genom generaliseringar och förenklingar tilldelas någon som har en viss grupptillhörighet vissa egenskaper. Detta leder i förlängningen till en grogrund för fördomar, utpekande av syndabocker och att fiendebilder uppkommer. En överföring av dessa bilder och idéer förmedlas ut till samhället genom formella eller informella kanaler via massmedia och blir ett sätt att få/bibehålla makt (Billig, 1995: 93-98). ”Dem” och ”deras” vanor är något främmande och i detta fall blir det som är främmande synonymt med något som är otryggt och hotfullt. I slovakisk media och det slovakiska samhället framställs romer (och likadant har det varit genom historien) som roten till en stor del av de samhällsproblem som finns, de kategoriseras. Ibland övergår kategorisering till stereotyper. Genom de bilder som ges av romer, i detta fall enbart i negativ form, skapas fiendebilder. Då människor har en tendens att kategorisera folk anammar vi lätt dessa bilder. Att ändra dessa bilder är däremot svårt, det krävs relativt mycket för att människan skall ändra sin uppfattning (Karim, 1997: 155-159), när det gäller bilden av romer i Slovakien torde situationen se sig på detta sätt. Det har varit vanligt förekommande att det skapats ett syndabockstänkande när det ej gått så bra för Slovakien som land. Tre dimensioner i relationen mellan ”oss” och ”dem” kan studeras; (a) värdegrunder/domar, exempelvis ”dem” är goda alternativt onda, (b) social distans, exempelvis fysisk eller psykisk distans mellan en själv och ”dem”, (c) kunskap, exempelvis till vilken utsträckning har ”vi” kunskap och kännedom om ”deras” historia och kultur (Todorov, 1982: 185). De som ej passar in i samhällets normer, ses som om de avviker från den dominerande omgivningen, tillskrivs egenskaper som de såväl kan inneha som ej och detta bidrar i sin tur till att stereotypa bilder skapas (Blixt et al, 2003: 120).

Syndabocker blir ofta en grupp som redan är förtryckt/förföljd/marginaliserad/utsatta exempelvis har judar och romer i historien pekats ut som syndabocker vid flera tillfällen. Denna utsatthet gör att gruppen är lätt att ge sig på och de har ej heller möjlighet att försvara sig. De pekas ut på såväl mikro, makro som övernivå. Syndabockarna uppfattas som fiender i sig själva, syftet med syndabockstänkandet är att knyta en grupp närmare - de får en gemensam fiende och det blir ett sätt att vända ett missnöje. Det blir ett sätt för kollektivet att förstärka sig (Billig, 1995: 83-87). Romer har ofta genom historien fått stå som syndabocker i flera länder i Europa och i stora delar av Europa är de stereotypa bilder som då uppmålades av romerna djup rotade än idag (Mayall, 1988: 71-93). Det är vanligt att det i tider av osäkerhet och motsättningar varit en lösning att hitta en fiende, för att lättare kunna etablera ett ”vi”, det blir ”vi” mot ”dem” – fienden (Peterson – Clark, 2003: 9). Romer får, och har ofta fått representera ”dem”.

2.2.3 Minoriteters rättigheter – medborgarskapets utformning

Om man ej innehar fulla rättigheter, kan man då inneha ett fullt medborgarskap?

Genom stereotyper är det lätt att dra en gräns och på så sätt bilda in- och utgrupper. Detta ger utmaningar för respekten mellan majoriteten och minoriteten. Det är nödvändigt och grundläggande att minoritetsgrupper får erkännande och gehör av majoriteten. En interaktion av något slag emellan grupperna torde inte enbart existera utan detta samspel måste finnas. Yuval-Davis uttrycker att rättigheter och skyldigheter till en specifik stat är förmedlade och beroende av individernas medlemskap i vissa kollektiv. Relationen mellan den kollektiva gemenskapen som medborgaren är medlem i och staten påverkar det individuella medborgarskapets utformning. Exempelvis kan ett etniskt kollektiv positivt eller negativt särbehandlas framför ett annat, på såväl ett formellt som ett informellt plan. Detta får till följd att medborgarskapet differentieras och medlemmar av olika kollektiv kan få olika tillgång till politiska, sociala och ekonomiska rättigheter. Att inskränka en minoritets rättigheter är ett sätt att förstärka dikotomin mellan vi och dem, likaså blir det en väg att markera att minoriteten ej innehar ett fullt medborgarskap i nationen (Yuval-Davis, 1997: 72). Både Kymlicka och Parekh uttrycker att en minoritetsgrupps rättigheter (och skyldigheter) skiljer sig jämfört med majoritetens (Parek, 2000: 211; Kymlicka, 1998: 107).

Man brukar skilja på tre olika grupper av rättigheter; *medborgerliga och politiska rättigheter* - dessa inkluderar bland annat rätten till opartisk domstolsprövning, yttrandefrihet, rösträtt. *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* - såsom rätt till utbildning, arbete samt fritt delta i samhällets kulturella liv. Till sist *kollektiva rättigheter* - exempelvis rätt till självbestämmande och en acceptabel miljö (Danelius, 2002).

Parekh uttrycker vikten av att alla i ett samhälle måste erhålla såväl politiska, civila som ekonomiska rättigheter men även utöver detta kulturella rättigheter. Möjlighet att kunna utöva den egna kulturen för en minoritetsgrupp är nödvändig för dess överlevnad (Parekh, 2000: 211). Det gäller att en minoritet känner att de erhåller skydd från staten och att det finns en vilja att göra dem till en del av samhälle (Kymlicka, 1998: 107).

I ett land med stark nationalism och utbredd rasism likaså uppmålade stereotypa- och syndabocksbilder av en grupp är det vanligt att denna grupps rättigheter inskränks. En minoritet kan exkluderas och ej ges möjlighet att få tillgång till alla de rättigheter de borde ha rätt till, detta har genom historien varit en använd metod för att skapa utgrupper, ett uteslutande från samhället. Detta görs genom att ta ifrån minoritetsgrupper deras rättigheter; ta ifrån dem deras möjlighet till medborgligt och politiskt deltagande likaså möjlighet till utbildning och arbete samt en möjlighet till en acceptable levnadsnivå och miljö i övrigt. Traditioner och beteenden är något som rör sig dynamiskt i förhållande till maktrelationer. Individens relation till staten blir ett sätt att kunna skilja ”vi” från ”dem”. Makt kan fungera som en struktur i form av föreställningar (Stewart, 2001: 11-12; 43-44). Stewart talar i sin bok om vikten av en sann social inkludering, det vill säga ett politiskt medborgarskap som för med sig makt. Det är just genom denna makt som dessa medborgare får sin rättvisa i samhället, deras röst blir hörd (Stewart 2001: 185-186). En stat kan minimera en minoritets inflytande – och rättigheter – förneka denna grupps existens. Om en medborgare ej innehar alla de rättigheter ett medborgarskap för med sig; exempelvis utesluts ur den politiska processen, innehar de inte ett aktivt och fullt medborgarskap (Yuval-Davis, 1997: 116-117).

3. Material och metod

3.1 Material

Den empiriska undersökning som har gjorts består av primär material som inhämtats på fältet, utifrån en litteraturstudie av främst sekundär material. Jag har utöver årsrapporter som publicerade av Europeiska kommissionen, Amnesty International och Human Rights Watch mellan åren 1998 och 2002 såväl svensk som internationell litteratur. Dessutom är uppsatsen baserad på material jag samlat in genom intervjuer. Då utbudet av litteratur när det gäller romer och deras förhållande till EU är begränsat, har jag valt att utöka materialet genom att göra en fältstudie och öka underlaget genom intervjuer med romer. Likaså blir intervjuerna en god väg till att få romernas perspektiv, och komplettera litteratur enbart skriven av icke-romer. Det är detta material samt allmän forskning om romernas situation i Europa som ligger tillgrund för studien. Som ovan nämnt har jag valt att väva in analysen i uppsatsen och ej låta denna utgöra någon självständig del.

3.2 Metod

Vid identitetsstudier är intervjumetoden ett väl fungerande arbetsinstrument, det är en svåröverträffad väg om man som tillåter forskaren att komma nära individerna vars kollektiva identitet man vill studera (Peterson, 2003: 39). Intervjudatan har inhämtas utifrån de två intervjuscheman (Berg, 2001: 72-76); ett för de romska intressegrupperna och MR-organisationerna samt ett för de intervjuade romerna (se Appendix I). Frågorna är resonerande till sin karaktär och tillåter därför utvecklingar när andra mer individuella följdfrågor uppkommer. Intervjuschemana utgjorde mer en checklista utifrån vilken jag kunde få svar på de dimensioner jag sedermera valt att fokusera på. Intervju-guiden visar hur intervjuerna utformats och hur analysen skapades från dem (Berg, 2001:72-76). Intervjuerna genomfördes på ett semistrukturerat sätt; vilket innebär att frågorna var öppna. På detta sätt gavs det utrymme för de intervjuade att ge sin syn, dela med sig av sina erfarenheter, reflektera och tala öppet omkring frågorna, utan att påverkas av frågan. Jag har genomfört en fältstudie i Slovakien under några veckor våren 2006 för att samla in empiriskt material. Jag gjorde intervjuer med romer i Slovakien som fick redogöra för sin situation samt samlat in material från olika romska intressegrupper och MR-organisationer; detta för att de som arbetar med romer eventuellt skulle kunna ge en fullständigare bild. Jag som intervjuare, en ung forskare som skriver en magisteruppsats på universitetet i Sverige, kan ha påverkat de svar jag fick och få andra svar än vad en vän eller en som romerna vet jobbar för dem och deras rättigheter skulle få om denne ställde samma frågor. Genom att göra intervjuer med NGOs, romska intressegrupper och MR-organisationer, kunde jag göra en jämförelse och se om så var fallet.

Fältresan gick till Bratislava och Kosice (syd-östra Slovakien), där större delen av landets romer bor. Kriteriet för vilka intressegrupper, NGOs samt MR-organisationer som inkluderades i studien blev utifrån hur väl etablerade och accepterade dessa är av samhället. Dock valde jag bort de ackrediterade organisationers som ägnar en del av sin verksamhet åt romafrågor, till dessa räknas MR-organisationerna Amnesty och Human Right Watch. Dessa organisationer syn presenteras istället genom deras landsrapporter. Storleken på de utvalda organisationerna var ej viktig, utan istället var det arbetet de utför som var av intresse, att det är en aktiv och välfungerande organisation. Snöbollseffekten användes vid urvalet av de intervjuade NGOs, dock tillfrågade jag flera om rekommendationer på intervjuobjekt.

När det gäller de intervjuade romerna försökte jag få en så stor skillnad på intervjupersonernas utbildning, jobb, ålder och kön som möjligt. Det finns självklart flera faktorer som spelar in och avgör hur en människa bemöts eller betraktas av omgivningen. Det går ju ej att bortse att de jag intervjuat kan ha påverkats av flera faktorer än de jag studerat men som utgångspunkt har jag valt att fokuserat på deras identitetskänsla utifrån deras etnicitet som romer. Någon vidare problematisering av detta kommer dock ej att göras. Ofta har romer studerats utifrån och sällan kommit till tals själva, de har sällan fått presentera sina åsikter och bidra med sin kunskap. Därav känner jag att dessa intervjuer har ett klart mervärde i uppsatsen då intervjuerna kompletterar litteraturen, till stor del författad av icke-romer. Jag har förenat ett induktivt och deduktivt arbetssätt. Det induktiva arbetssättet ger alltså att jag arbetar utifrån det insamlade empiriska materialet, utan att ha några uppställda hypoteser. Dock har jag känt att en växelverkan mellan även ett deduktivt arbetssätt, där jag utgått från olika teorier för att tillämpa dem på empirin, gjort att analysen och slutsatserna kommer vara väl grundade i empirin (Hartman, 2001: 23-54).

3.3 Intervjuer

Flertalet av de intervjuade var ovana vid intervjusituationen. Som intervjuare ville jag påverka så lite som möjligt. Intervjuerna utformades därför, såsom mer ingående redogjorts ovan, mer som samtal om problem som var relevanta för forskningsfrågorna. Intervjuerna startades med några korta frågor för att lära känna den intervjuade och för att få en god konversationsatmosfär. Jag använde en tolk i samtliga fall. Jag är väl medveten om den effekt som kan uppstå vid intervjuer genomförda med hjälp av tolk (tolkeffekten), dock kände jag att det primära var att intervjuobjektet kände sig så tryggt som möjligt. Likaså fick jag känslan av att de romer jag mötte tyckte det kändes bra att prata genom en annan rom som förstår kulturen och inte direkt till en icke-rom likaså att de kunde tala sitt modersmål. Intervjuerna översattes från engelska till romani och vice versa. Min tolk var rom och dessutom från trakten och hade därav inte enbart utmärka språkkunskaper i romani och engelska utan även kunskap om den romska kulturen och området. Jag spelade in alla intervjuer samt gjorde anteckningar under tiden. Efter intervjuerna gjorde jag en sammanfattning av dem, denna låg så nära det sagda som möjligt för att det skall bli lättare att analysera. Efter detta gjordes en kontextkoncentration, där meningen var att relevant information för forskningsfrågan kunde inhämtas och utläsas.

Jag intervjuade 30 stycken romer i Kosice; likaså genomfördes intervjuer med några nyckelpersoner i Slovakien (anställda på svenska ambassaden samt slovakiska NGOs, se Appendix II) och i Sverige. Då samtliga av de intervjuade romerna bett att få vara anonyma

har jag gett dem ett nummer så att läsaren fortfarande skall kunna få vetskap om de intervjuades socioekonomiska ställning och bakgrund (se Appendix II numrering och sedan Appendix III för socioekonomisk sammanställning). Huruvida det resultat som jag fått fram genom intervjuerna kan generaliseras eller icke är omöjligt att säga. Med största sannolikhet är så icke fallet, och hade intervjuer skett med romer i ett annat EU-land hade säkerligen svaren låtit annorlunda. Dock är det vid identitetsstudier där intervjuer används som arbetsinstrument inte det viktiga huruvida resultatet är representativt eller icke för en större grupp, utan snarare är intervjuerna intressanta i sig (Peterson, 2003: 43). Dock kan dessa intervjuer fortfarande ge en fingervisning för vilka resultat en större studie skulle kunna ge för resultat.

4. Romernas historia

4.1 Romer - det nomadiserade folket. Vad binder dem samman som grupp?

Det finns väldigt lite information om romernas ursprung. Det man vet är att romerna har sitt ursprung i Punjab, (nuvarande Nordvästra Indien och en bit av Pakistan). Man vet inte med säkerhet varför de lämnade Punjab, men man vet att utvandringarna skedde i omgångar mellan 700- och 1100-talen e. Kr. Man vet också att det var stora folkmassor som sattes på flykt. Stora delar bosatte sig inom Asiens gränser, medan en grupp fortsatte att vandra ända bort mot Europa och utgör där än idag en egen grupp med eget språk och egen kultur. De är dessa som utgör dagens romska grupp. Första tecknet av romernas existens i Europa som man funnit är från år 1322 på Kreta (Tillhagen, 1965).

Romer idag sammanbinds till stor del av deras gemensamma kultur och språktradition. Romerna kan indelas i två språkliga huvudgrupper: de vlach-talande, som har många låneord från rumänskan, och de icke vlach-talande, som saknar rumänska låneord (Cederberg, 1998: 3). Dessa två huvudgrupper är sedan i sin tur indelat i flera olika dialekter. Flertalet romer talar i dag även majoritetsspråket i det land där de är bosatta. Vanligt är också en blandning av språken. Traditionellt har romerna varit nomadiserande, men de allra flesta är idag bofasta. Folkgruppen har inget eget hemland och någon strävan efter ett sådant har aldrig funnits. Romerna ingår i nätverk av familjer eller grupper. Att romer varit en nomadiserande folk tidigare i historien har till stor del berott på att de ej var välkomna att bosätta permanent i något land i Europa. I hela Europa har romerna under historiens gång råkat ut för kulturkrockar och missförstånd med ursprungsbefolkningen, vilket har lett till främlingsfientlighet, rasism, förföljelse, fortsatt vandring och utstötthet. När de första nationalstaterna bildades på 1500-talet blev romerna stats- och laglösa. Först under upplysningen på 1700-talet blev deras situation något bättre. Andra världskriget (1939-1945) innebar en katastrof för romerna. Uppemot 1,5 miljoner romer mördades av nazistregimen i Tyskland (Margalit, 2002: 83-122). Romer har under de 700 år de levt i Europa stötts bort från samhället på många olika sätt. De har nekats skolgång, arbete, fasta bostäder och annat som länge har varit självklart för alla andra. Romerna tvingades bo i tält och husvagnar, och flytta från plats till plats (Caldaras, 1981). Romerna har som ovan framgått alltid varit ovälkomna och därav alltid varit på resande fot. Ofta har den romska befolkningen ökat snabbare än majoritetsbefolkningen där de befinner sig och som medel för att stoppa den snabbt växande romska befolkning tillgreps på många håll i Europa tvångssterilisering. Romerna var också i allmänhet förbjudna att bilda egna politiska organisationer. Om de ville ha politiskt inflytande var de tvungna att assimileras i majoritetssamhället – och därmed förlora sin romska identitet. Under kommunismen i Öst- och Centraleuropa fördes en hård assimileringspolitik gentemot romerna. Nomadisering förbjöds, tvångssterilisering av romska kvinnor var vanligt och romer fick oftast inte organisera sig politiskt. Många romer tvingades under denna tid överge den traditionella romska livsstilen och identiteten. Tiden efter

kommunismens fall från 1989 blev inte bättre, i skuggan av kommunismen växte många populistiska partier fram i Öst- och Centraleuropa. Många politiska ledare för dessa grupper valde att ge romerna skulden för den dåliga ekonomin som blev följderna av övergången till marknadsekonomi. Rasistiskt motiverade brott mot romer var vanliga (http://www.landguiden.se/epok/article.asp?Article_id=2).

Många romer trodde att när Tjeckoslovakien frigjorde sig från den sovjetiska överhögheten och demokratin återinfördes i Tjeckoslovakien, sedermera Tjeckien och Slovakien, att romerna skulle behandlas som fullvärdiga medborgare och de hade hopp om sin framtid. Dock blev så tyvärr inte fallet, hoppet gick snart över till besvikelse. De etniska motsättningarna har blivit ett betydande problem i såväl Tjeckien som Slovakien. De känslomässiga och ekonomiska problem som blev resultatet av upplösningen av Sovjetunionen och delningen till två staterna har lett till ökad rasism. Myndigheterna i Tjeckien och Slovakien har inte offentligt beklagat den steriliserings praxis och de övergrepp som begicks mot romerna under kommunisttiden. De kvinnor som utsatts för tvångssterilisering har inte erbjudits någon hjälp och inte heller fått någon ersättning. Myndigheterna har inte heller velat tillsätta någon utredning som vad som skett heller (Johansen, 1997: 29-36).

5. Slovakien och romernas situation i landet idag

5.1 Slovakien - vad är det för land?

Efter en upplösning av Tjeckoslovakien upprättades den nuvarande Slovakiska staten den 1 januari 1993. Längre hade Slovakien varit en del av det ungerska imperiet och sammanslaget med Tjeckien i ett Tjeckoslovakien men 1938 i och med Münchenöverenskommelsen blev Tjeckoslovakien uppdelat och Slovakien upprättades som egen stat. Efter andra världskriget, år 1945, kom den tjeckoslovakiska staten att än en gång återupprättas. Efter delningen mellan Tjeckien och Slovakien 1993, kom det politiska läget i Slovakien att vara mycket instabilt. Landet styrdes av Vladimir Meciar vars politik äventyrade pressfriheten, den ekonomiska reformen bromsades vilket även resulterade i att landets förbindelser med sina grannländer och västländerna försämrades avsevärt. Meciars auktoritära styre ledde till problem och Slovakien höll på att bli underkänt som kandidatland till EU, även inom det egna partiet fick Meciars problem och efter att han förlorat ett förtroendevotum besegrades partiet i det därefter stundande valet. Med tanke på att Slovakien vid denna tid hade en minst sagt kraftig eftersläpning (*sic!*) beträffande förberedelserna inför EU-medlemskap var det viktigt att stora omställningar skedde inom landets politik och ansträngningar för förändring av lagstiftning, genomförande- och tillämpningskapacitet. När Dzurinda övertagit makten och bildat regering upphörde det auktoritära styret och Slovakien kom att uppfylla de politiska kriterierna som krävdes för ett EU-inträde (Europaparlamentet, 2000: 5-15).

5.2 Romerna situation i Slovakien igår, idag, imorgon

Traditionellt har romerna varit nomadiserande, men de allra flesta är i dag bofasta och i Slovakien sägs det idag finns kring en halv miljoner romer. Diskrimineringen försiggår helt öppet. Ett omfattande material har under de senaste åren lagts fram av internationella romska organisationer, FN-organ, EU och MR-organisationer. Detta visar att skinheads i allt högre grad misshandlar romer utan att polisen eller folk i allmänhet reagerar. När väl åtal väcks mot någon läggs dessa oftast ned eller så frikänns förövaren.

Genom att följa hur romernas rättigheter ändrats ser man förändringsperspektivet av hur även deras situation som slovakiska medborgare kommit att skifta. Romernas situation blev dock bättre när landet blev kandidatland till EU, då detta innebar en kontroll från utomstående och problemet med romernas situation uppmärksammades. Den utbredda diskrimineringen finns dock kvar än idag, efter Slovakiens EU-anslutning och denna måste motarbetas (http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/page/index.cgi?module_instance=10&action=page_show&id=12, http://www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/060201/d1eac431beadc47ef84026493aa4dd80/Slovakien%5f05.pdf).

5.2.1 Inför EU-medlemskapet

Innan en presentation av hur situationen i Slovakien såg ut innan EU-anslutningen skall sägas att de Europeiska institutionerna innan 1990 ej var särskilt involverade i romfrågan (Guy, 2001: 94). Dock har EU på senare år och framför allt inför att de forna kommuniststaternas anslutning till Unionen tagit upp denna fråga på sin agenda. Inför Slovakiens medlemsanslutning skedde stora förändringar i landets lagstiftning och 2001 blev Romani erkänt som minoritetsspråk. Detta var ett viktigt steg i rätt riktning för romerna i Slovakien för detta innebar att de kunde öppna egna skolor och bedriva undervisning på sitt eget språk (<http://www.slovakia.org/society-roma.htm>).

Under åren 1998-2002 nämner kommissionen i sina "Regular Reports" gällande hur väl kandidatländerna uppfyller Köpenhamnkriterierna ständigt romernas utsatta situation och den undermåliga behandlingen av dem i Slovakien. I rapport från 1998 för Slovakien nämns att de institutioner som skall garantera demokrati, rättsstaten och mänskliga rättigheter brustit i stabilitet och att Slovakien därmed inte kan anses uppfylla det politiska kriteriet. Året därpå 1999 kom kommissionen fram till att Slovakien nu uppfyller det politiska Köpenhamnskriteriet tack vare de åtgärder de tagit för att förbättra domstolarnas partiskhet. Samtidigt skriver de att speciell fokus bör ges för att förbättra romers situation och bekämpa diskriminerande attityder i samhället och förekomsten av det utbredda våldet mot romer. Rapporterna berör också de obefintliga åtgärderna för att bekämpa diskrimineringen av romer på arbetsmarknaden, inom sjukvård och utbildning. Vidare belyser kommissionen under 2000 vilka fattiga förhållanden romer lever under, att deras tillgång till sociala tjänster fortfarande är begränsade samt att MR-organisationer åtskilliga gånger rapporterat om polisiärt övervåld gentemot romer. Kommissionen uttrycker en vilja i sina rapporter från såväl 2001 som 2002 om att romerna själva bör engagera sig gemensamt. Kommissionen såg det som en positiv utveckling att den slovakiska regeringen under dessa år erkände att romernas situation måste förbättras och likaså erkände att de diskriminerades (Kommissionen, 1998-2002). I de landsrapporter från Amnesty International och Human Rights Watch gällande Slovakien målas en klart mörkare bild upp av romernas situation. I Human Rights Watch rapport från 1998 kan man läsa om en bilbomb som dödade chefredaktören för en oppositionell dagstidning. I Amnesty Internationals rapport från 1999 kan man läsa om en rom som blev skjuten i häktet; fallet blev ej utrett. Amnesty International och Human rights Watch skriver i 2000 års rapporter om att information framkommit som pekar på förekomsten av tortyr och misshandel av romer. Amnesty International rapporterar i flera av sina rapporter flera fall av misshandel av romer som varit så allvarliga att offren avlidit. I 2000-, 2001- och 2002-årsrapporter tog Amnesty International upp förekomsten av godtycklig arrestering och orättvisa rättegångar som förekommit i Slovakien under dessa år och Human Rights Watch gör likadana påpekanden i sina rapporter från åren 2000 och 2001 (Amnesty International reports 1998-2002, Human Rights Watch world reports 1998-2001). För året 2002 skrev Human rights Watch inte någon landrapport om Slovakien. Flera lagstiftningsförbättringar gjordes inför EU-anslutningen men av Amnesty Internationals rapporter från 2001 och 2002 går klart att utläsa att dessa lagstiftande reformer varit svåra att översätta i praktiken. Lagarna är till största del vackra ord på papper och i realiteten har den slovakiska regeringen enligt Amnesty International inte ens försökt realisera dessa (Amnesty International reports 2001-2002).

5.2.2 Situationen idag, efter EU-medlemskapet

Nästan 2/3 av den romska befolkningen bor i östra Slovakien i närheten av Kosice (Center for reproductive rights, 2003: 38). De Slovakiska romers största problem idag är deras låga ekonomiska och sociala status. De som tidigare hade arbete i den slovakiska tunga industrin går nu i stort sett arbetslösa. Romerna får ett visst understöd av staten och de räknas som slovakiska medborgare dock har de i flera fall hindrats från att köpa hus eller lägenheter i områden där det i huvudsak bor icke-romer. Segregationen är stor (Johansen 1997: 27ff).

Misshandel av kvinnor är något man inte talar om för andra romer ännu mindre icke-romer, det är något skamfullt, även om alla andra vet så talar man inte om det. Alkohol och drogeroende är ett annat problem för romer (Guy, 2001: XIII). Det har framgått av såväl de intervjuer jag gjort med NGO representanter som i rapport som kom ut förra året som författats av slovakiska Justitiedepartementet i samarbete med Institute for Public Affairs, att diskrimineringen i arbetslivet är så gott som total, romer får inte jobb, skolsystemet är rasistiskt, i några skolor för mentalt sjuka personer fylls övriga elevplatser upp av romer. Många romer lever i etniskt segregerade slumområden där det saknas el, uppvärmning, avlopp och rent dricksvatten. Det finns även flera dokumenterade exempel på när romer har vägrats läkarvård (Institute for Public Affairs, 2005).

2003 uppmärksammades det i såväl slovakisk som internationell press att romska kvinnor i Slovakien hade steriliserats mot sin vilja. Rapporten visade att av de 230 romska kvinnor som intervjuats hade 110 stycken blivit steriliserade mot sin vilja. Bakom rapporten stod den slovakiska MR-organisationen Center for Civil and Human Rights i samarbete med det Internationella centret för reproduktiva rättigheter. Studien visar även på ett skrämmande förakt för romska kvinnors rättigheter. Förutom tvångssterilisering vittnade flera kvinnor också om fysiskt våld och trakasserier i kontakten med mödravårdscentraler och sjukhus. Ambulanspersonalen dröjer med att hämta kvinnorna när de måste till sjukhus för akuta besvär. Väl på sjukhusen får de ligga i särskilda rum och tvingas använda andra toaletter än de övriga patienterna (Center for reproductive rights, 2003: 37-120). Efter denna rapport krävde flera internationella organisationer (Amnesty, Human Right Watch för att nämna några) och internationella organ (EU och FN) att en utredning i Slovakien skulle ske. De utredningar som den slovakiska regeringen tillsatte fann inte några bevis för dessa påståenden, ej heller gjorde den FN ledda utredningen det. Europarådets MR-kommissionär fann det dock troligt att steriliseringar genomförts utan upplyst medgivande och man rekommenderade regeringen att anta lagstiftning som är förenlig med internationell rätt. Europarådet menade att det inte fanns anledning att anta att regeringen aktivt uppmuntrat steriliseringarna, men kommissionären ansåg att regeringen bar ett objektiva ansvar för att inte ha antagit fullgod lagstiftning och utrett de påståenden om tvångssteriliseringar som cirkulerat de senaste tio åren (Vasecka – Juraskova – Nicholson, 2003: 267-276). Många av de romska kvinnorna är icke läs- och skrivkunniga och om de är det, så är det romani och inte slovakiska de kan. Bland de fattiga romerna är en kvinnas värde starkt beroende av hur många barn hon föder. I Slovakien är det olagligt att föra statistik där man grupperar människor efter etnicitet, dock visade det sig att flera av romernas sjukjournaler var markerade med ett stort R. I rapporten framgår att romska kvinnor medan de låg på operationsbordet blev tillsagda att skriva under ett formulär för medgivande (Center for reproductive rights, 2003: 37-120). Denna rapport var inte en bra början på Slovakiens tid som nybliven EU-medlem, men sägas kan att den resulterade i en

skärpning och ett faktiskt efterlevande av vissa av de lagar som landet stiftat inför EU-anslutningen.

Förra året publicerades, som ovan nämnts, en rapport av Justitiedepartementet i samarbete med Institute for Public Affairs, som initierats av den slovakiska Roma-kommissionären Klara Orgovanova. Denna rapport är den första egentliga kartläggning av hur romer lever i Slovakien och deras socioekonomiska ställning. Enligt undersökningen lever hälften av romerna i Slovakien integrerade i det slovakiska samhället. Rapporten hade till syfte att motbevisa de stereotypa bilder och fördomar, om att inga romer är integrerade i det slovakiska samhället, som finns idag. Studien visade alltså att hälften lever integrerat och att övriga romerna bor i bosättningar segregerade från majoritetsbefolkningen. Denna rapport tar till skillnad från de flesta andra inte fast enbart på det negativa utan valde att även lyfta fram det positiva. Enligt studien finns det idag 787 romska bosättningar i landet. Huvuddelen, 338, är belägna i direkt anslutning till en by eller större samhälle, 281 ligger utanför annan samhällsbebyggelse och 168 utgör "ghetton" inom ett samhälle. Generellt sett är missförhållandena störst bland de mest avsides belägna bosättningarna. Flera bosättningar saknar vatten, gas och avloppsnät och i vissa även elektricitet. Även om rapporten konstaterar att majoriteten av romerna ej lever segregerade och på samhällets botten, kvarstår faktum att romerna är kraftigt överrepresenterade bland de sämst ställda i landet. Arbetslösheten i Slovakien ligger kring 17 %, detta jämfört med en arbetslöshet bland romer på 70 % i snitt, i vissa byar råder det 100 % arbetslöshet (Institute for Public Affairs, 2005, <http://www.SlovakSpectator.sk/clanok-18669.html>).

Under 2004 genomfördes en omfattande reform av det slovakiska sociala bidragssystemet i syfte att bland annat öka incitamenten till arbete. Förändringarna innebär också att barnbidrag begränsats till fyra barn per familj samt införandet av ett särskilt bidrag som utbetalas under förutsättning att barnen deltar i skolundervisningen. I Slovakien fullföljer färre än två av tio romer grundskolan. Sammantaget har de genomförda sociala reformerna inneburit en mycket känbar inkomstsänkning för många romer. Missnöjet ledde under våren 2004 till organiserade protester bland romerna. Vissa av demonstrationerna urartade och ledde till upplopp och plundringar (Institute for Public Affairs, 2005).

5.2.3 Romsk identitet

Efter att kommunismen föll och de flyktingströmmar av romer som följde, växte idén om en romsk paneuropeisk diaspora. Flera av de välutbildade romerna har på senare år börjat att vara öppna med sin romska identitet och känner också en stark sådan identitet. De arbetar för att stärka sin grupps ställning i samhället, det är också denna grupp som gett upphov till en ny form av nationalism, i denna romska nationalism har uttrycket zigenare bytts ut mot rom. Likaså har försök gjorts för att homogenisera de olika formerna av romani som språk. Dock har stödet bland övriga romer för denna nya idé varit rätt begränsat. Emellertid har den varit en god väg att öka fokus på romernas problem och lobbyverksamheten mot internationella organisationer och ett sätt att stärka romernas självbild (Vasecka – Juraskova – Nicholson, 2003: 75-79)

De flesta i Europa vill nog se att romernas situation i Slovakien skall förbättras, på så sätt kan sägas att det finns en tro att förändring är möjlig. Hur fast skall våra identiteter vara, skall en rom vara tvungen att förskjuta sin romska identitet för att få fullt medborgarskap med alla

de rättigheter detta innebär i Slovakien? Så ser situationen ut idag. Om man ger nationalism en snäv innebörd leder detta till att förändringar blir svåra, om näst intill omöjliga, om vi dock som Michael Billig ser det som något banalt - en banal nationalism, där nationalism enbart skall vara grunden, alternativt en del av grunden, i identitetsbyggande blir förändringar såväl lättare som möjliga. En undersökning gjord av UNDP 2002 visade att hela 90,5 % av de tillfrågade såg sig själva som romer. Dessa känner alltså en gemenskap inom gruppen, sin egen grupp, ej inom/till nationen. Den starka nationalism och rasism som är så utbredd i Slovakien gör att slovakier gör en diskrepans mellan sig själv och romer - ett "vi" och "dem". Denna nationalism leder till att romerna skapar sin egen nationalism och detta gör att de rådande "vi" och "dem" rollerna fortlever. Av dem som ej såg sig som romer svarade 80,4 % att de såg sig tillhöra majoriteten det vill säga kände sig som en slovak, 12,4 % svarade att de kände att deras identitetskänsla och gemenskap var med en annan minoritet och 7,2 % kunde ej placera in sig själva och kände ingen direkt gemenskap. Samma undersökning visade att hela 44,1 % hade svarat att de var slovakier i den senaste folkräkning och ej att det var romer, likaså hade 7,9 % svarat att de tillhörde en annan minoritet (UNDP., 2002: 88). Oftast den ungerska minoriteten, då denna har bättre anseende i Slovakien och de är välintegrerade i det slovakiska samhället (Vasecka – Juraskova – Nicholson, 2003: 76).

I Slovakien har romer under så lång tid setts som en andra klassens medborgare; utbildade, smutsiga, tjuvar, att detta synsätt idag är ett så pass förhärskande att det nästintill tas för givet – myten har blivit naturaliserad. Studeras den slovakiska historien är det lätt att se hur romer fått bli syndabockar genom landets historia - varje gång det går dåligt för landet beskylls romerna för att ha skapat problem. Som nämnts i den teoretiska delen har romerna genom historien ofta representerats "dem" i syndabockstänkandet. I Slovakien beskrivs de ofta som lömska och farliga, de är helt uteslutna från arbets- och bostadsmarknaden – får inga lediga jobb eller lägenheter. Ute på landbygden finns restauranger som har skyltar uppsatta som uttryckligen föreskriver att "Zigenare och hundar får ej vistas i restaurangen" (detta berättade rom nummer 10). Att romer i detta rasistiska samhälle, där denna syn på dem ej är ovanligt, är det icke konstigt att de ej vill vara öppna med sin etnicitet eller kanske till och med förkastar denna. När de sedan skall skapa en identitetskänsla efter att ha "valt bort" sin egna romska har de lättare att känna tillhörighet med en annan minoritet såsom den ungerska (berättade Tara Bedard på ERRC). Inom EU förespråkas idén om en romsk icke-territoriell nation. Denna idé fokuserar på romernas gemensamma europeiska historia och ursprung. Detta sätt att se romerna som en transnationell grupp har varit en effektiv väg när EU skall jobba med "roma-problemet" och för romerna själva om de vill skapa en gränsöverskridande romsk identitet (ibid., 2003: 75-83).

5.2.4 De intervjuade - de ohörda och förbisedda blir hörda och sedda

"Jag känner mig otrygg i Slovakien och i min slovakiska identitet men trygg i min romska identitet och har en stark gemenskap till min grupp", så svarar nummer 9 på min fråga om hans identitetskänsla. När frågan gällande de intervjuades bakgrund (fråga 2) ställdes och de där skulle uppge etnicitet svarade samtliga att deras etnicitet var rom. När frågan om identitetskänsla senare ställdes gav svaret på denna i fråga i samtliga fall samma svar, utom nummer 4 som uppgav sin identitetskänsla som slovak och några (nummer 2, 7, 8, 22, 26, 27) som utvecklade sin identitetskänsla till slovakisk rom alternativt romsk slovak.

Flertalet av de intervjuade romerna ställde sig negativa till de föreställningar som finns om romer och anser att dessa är för generaliserande och de ställde sig mycket kritiska till att de allt för ofta betraktas som en grupp av homogena individer. ”Visst är vi en homogen grupp jämfört med icke-romer men inom grupper skiljer vi oss väldigt mycket från varandra” (påtalade nummer 29). Vissa av de intervjuade (nummer 9, 12, 13, 21, 24) sade att de stereotypa bilderna ej alltid behöver vara fördomar, utan att de i vissa fall kan stämma in på vissa romer. ”Många är arbetslösa, dricker mer alkohol och har fler barn per familj än gemene slovak” (uttryckte nummer 9). Majoriteten av de intervjuade sade att föreställningarna om romer främst utgår från och är beroende av människors egna erfarenheter och upplevelser. ”Många slovakier kommer inte ens i kontakt med en rom i hela sitt liv, och i så fall vet denne inte ens att det var en rom som denna suttit och konverserat med, då vi sällan är öppna med att vi är romer, tyvärr ter sig vår verklighet så” (sade nummer 2). ”Att vara tvungen att dölja sin romska identitet och hela tiden ha i åtanke att agera mot de fördomar som finns leder till att man aldrig kan vara sig själv och detta leder till slut till att man tappar sig själv” (yttrande nummer 3). Likaså sade flera (nummer 1, 6, 9, 22, 28, 30) att de stereotypa bilder som finns i Slovakien beror på de bilder som media förmedlar och väljer att lyfta fram. ”Vi anstränger oss idag för att förmedla en positiv bild av oss själva. Det finns idag en stor medveten ansträngning för att få en förändring av vår situation i samhället” (vidare utvecklade nummer 1). ”För mig har det alltid varit ett mål att skaffa mig ett jobb” (sade nummer 6). I detta fall vill den intervjuade dra en klar gräns mellan sig själv och de övriga romerna. En distinktion sker här genom att göra en skillnad mellan en passiv respektive aktiv (arbetssökande)part. Där den intervjuade själv tillhör den aktiva parten.

Flera av de intervjuade (nummer 4, 5, 7, 11, 12, 13, 18, 29) talar om en kamp – i detta fall en kamp *mot* något mer än *för* något. En kamp mot fördomar, negativa bilder, diskriminering. Mindre än en kamp för delaktighet, social kontakt, acceptans, integration. Flera (nummer 2, 4, 5, 11, 13, 14, 22) av de intervjuade sade att mångas uppfattningar av romer kan ha påverkats av de romer som de konfronterats med på offentlig plats eller via media och som förargat dem. Viljan att bli accepterade är något som samtliga informanter ger uttryck för. Accepteras och bli en del av samhället – gemenskapen. ”Jag känner ingen samhörighet med övriga samhället för de ser inte mig som en del av det” (påtalade nummer 28). Undantagslöst gav de intervjuade uttryck för att de ej kände sig som en del av samhället och att de inte kände någon samhörighetskänsla med gemene slovak. ”Jag känner att en del av mig är slovakisk för att jag är bosatt i landet men jag kan knappast säga att jag känner någon samhörighetskänsla” uttryckte nummer 27. I min undersökning framgick det tydligt att de intervjuade ansågs sig vara diskriminerade. Det slovakiska samhällets nationalism och rasism, de stereotypa bilder och syndabockstänkande av romer visar sig på olika sätt. I intervjuerna (nummer 1, 2, 4, 8, 11, 16, 23) framkom exempelvis att många blir stämplade redan tidigt i skolan. Stereotypen av romer som kriminella och lata har de flesta ungdomarna (nummer 12, 14, 19, 28) fått känna av. Flera (nummer 2, 8, 10, 11, 12) har blivit misstänkta för att vara butikstjuvar. De har även stött på fördomar hos arbetsgivare som inte vill anställa dem (nummer 2, 4, 9, 10, 17, 18, 19). En annan typ av diskriminering som flera kvinnor (nummer 1, 7, 16, 25, 26) nämnde var att de blivit vägrade hjälp från socialtjänsten vid tillfällena då de burit sina traditionella kläder. ”Inget går upp emot en gemensam fiende och idag är vi romer den gemensamma fienden – varför? De stereotypa bilderna av oss måste försvinna, genom dessa fördomar stängds vi ute från samhället, fräntas rättigheter. Detta leder i förlängningen till att man ger upp och inte ens försöker” sade nummer 24. ”Vårt största problem idag är de inneboende

fördomar som finns om oss romer hos större delen av den slovakiska befolkningen” uttryckte nummer 30.

Tidigare var romernas möjlighet begränsad att få undervisning och allmän samhällsinformation på deras eget språk romani. Det var en klar inskränkning av deras rättigheter och flera av de intervjuade (nummer 1, 2, 4, 5, 16, 17, 23) kände sig utestängda från samhället och att det var tydligt att romer ej sågs som en del av det slovakiska samhället. Alla av de intervjuade talade heller inte slovakiska eller gav i alla fall uttryck för att de kände sig starkt begränsade när det skulle användas språket (nummer 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 20). ”Att inte kunna tala majoritetsspråket är en klar nackdel, man bli begränsad i sina kontakter såväl med myndigheter som när man vill starta en vänskap med en slovak” sade nummer 4.

Efter Slovakien gick med i EU har romerna fått en apart ställning i Slovakien, enligt regeringen har situationen blivit bättre de senaste åren men paradoxalt nog gav enbart några av de intervjuade (nummer 1, 3, 4, 5, 10, 12, 13, 14, 16) stöd åt denna syn. Av de svar de intervjuade sedan gav på följdfrågor om EU framgick att det snarare handlade om att de tycker att EU är bra och kan förbättra deras situation i framtiden, än att deras situation blivit rent faktiskt bättre nu. De känner att genom EU och en europeisk identitet kan de få bli fullvärdiga medborgare av det slovakiska samhället. ”Jag kan känna en Europeisk identitet. Vi kanske behöver en gemensam symbol men jag ser Euron som denna gemensamma symbol och när Slovakien gått med i EMU kommer fler slovakier känna denna/få uppleva denna europeiska identitet” sade nummer 12. ”Vissa uppfattar den europeiska identiteten som ett hot mot den nationella identiteten, att en europeisk identitet skulle tränga ut den och omöjliggöra en slovakisk identitet - så tror jag ej behöver vara fallet” anförde nummer 4.

Flera av de intervjuade (3, 8, 9, 10, 11, 13, 23) sade att de var tacksamma för de stödåtgärder som ges men att om projekt och insatser sätts in speciellt för romer kommer detta leda till en ökad rasism istället för det konträra. Att det förekommer en schism mellan myndigheter i Slovakien och den romska minoriteten ter sig klart. I princip alla av de intervjuade var överens om att det krävs såväl kunskap om och förståelse för romers situation som minoritetsgrupp som effektiv lagstiftning som skyddar grupper mot rasistiska uttryck för att en förändring av deras situation skall komma att ändras. Den självbild romerna har av sig själva beror till stor del på deras utbildning, sociala status och var de är bosatta. Det verkar som om romernas självbild förändras när de klättrar på den sociala stegen. Förutom den diversitet som finns bland romerna och deras indelning i olika subgrupper, påverkas deras identitetskänsla också av de stereotyper som majoriteten av den slovakiska befolkningen har om romer. Diskrimineringen mot romer är utbredd och negativa attityder bland övrig befolkning är djupt rotade, de flesta romer lever dessutom under eländiga sociala förhållanden. På motsvarande sätt är romers misstro mot icke-romer och myndigheter omfattande. Detta är något som klar framkommit vid intervjuerna (nummer 4, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 21, 27, 28, 29).

Viljan att förändra sin situation måste finnas hos romerna själva, om de själva inte driver frågan kommer ingen annan på sikt att göra det. Det finns en utpräglad defaitism hos många romer, idag uttrycks av de flesta enbart missnöje och visioner för framtiden existerar ej. Många av de intervjuade romerna uttryckte att de jobbar i motvind. Efter ett tag finns risk att de kommer tappa tron på sig själv. I och med de stereotypa bilder och inskränkta rättigheterna känner romerna ofta att de ej är fullvärdiga medborgare (nummer 8, 12, 22, 28). Detta visar tydligt på hur andra bild kan påverka en annan människas självbild/identitetskänsla.

5.2.5 NGO

Det är tydligt att de olika organisationerna ej har en gemensam syn på romsk identitet och genom att de ej lyckats förena sig kring en identitetssyn som de aktivt förespråkar blir de olika organisationernas syn på den romska identiteten det som förenar respektive skiljer dem. Dock enar man sig kring grundelementet att romer ej har lika rättigheter som gemene man i Slovakien och att romer utsätts för en klar orättvisa, likaså vikten av ett stärkande av den romska kulturen. De flesta av organisationerna, såsom Open Society Foundation, Info Roma samt PROJECT SCHOOL har som mål att öka värdet hos den romska kulturen. De olika organisationerna tar upp olika problembilder som baseras på olika orättvisor och rättigheter. Alla organisationer ser romerna i Slovakien som en nationell minoritet. Flera av de intervjuade representanterna; Ina Zoon från Body & Soul, Anna Koptova från Divaldo Romathan, Tara Bedard från ERRC samt Miro Olah som representerade RIP, visade en klar skepticism gentemot regeringens deklarerade vilja att råda bot på missförhållandena bland den romska minoriteten. Samtidigt uttryckte flera, Miro Olah och Jana Luptakowa för att nämna några, att man under senaste tid har kunnat notera en positiv förändring. Jana Luptakowa pekade bland annat på att satsningen med särskilda socialarbetare i bosättningarna fungera väl liksom satsningen på lärarassistenter. ”Socialarbetarnas roll är att pro-aktivt hjälpa de mest marginaliserade romerna att återintegreras i samhället och att fungera som en ”medlare” mellan romerna och myndigheterna” berättade hon.

Flera såväl organisationer (exempelvis Centre for Roma Rights, Klub Kobiet Romskich w Detvie och RIP) som romerna själva (nummer 5, 9, 14, 25) uttryckte också att det idag är NGOs som tar hand om frågan gällande romernas status och jobbar för en förändring, inte staten. Det som är det största problemet är att organisationer ej kan lösa problemet, de har inte samma resurser som den slovakiska staten och ej heller någon lagstiftande möjlighet. Enskilda organisationer tillsammans med utländska och internationella biståndsgivare spelar en viktig roll i arbetet med att förbättra situationen för romerna. Av de intervjuade organisationerna visade det sig också att de flesta av dem baserade sin ekonomi på utländska donationer. Många av de olika nationella programmen härrör från tidigare lyckade NGO-aktiviteter på lokal nivå. Avgörande för framgången för olika NGO-projekt är ett fungerande samarbete med de lokala myndigheterna.

Ett problem som flera NGO, såsom RIP, ERRC och Divaldo Romathan, tog upp var romernas minimala möjlighet att erhålla ett värdigt liv utan att kunna slovakiska, detta begränsar deras möjlighet att erhålla utbildning. En undersökning av UNDP visade att 58,8 % av romerna talar romani hemma (UNDP, 2002: 98). Många ser språket enbart som kommunikation men det innebär mer än så. Genom språket erhålls en identitet och jag uppfattade under min tid i Slovakien att, för romerna är just språket en av de starkaste länkar som håller dem samma och skapar en gruppidentitet. ”I Slovakien var det förbjudet att använda sig av romani, efter 1998 skedde en förändring och det blev tillåtet att tala romani i områden där befolkningen bestod av mer än 20 % av romer. Dessa språklagar ändrades när Slovakien blev EU-medlem och idag är romani ett erkänt minoritetsspråk” berättar Edmund Muller från Centre for Roma Rights. Hade det ej varit ett krav från EU så hade ett erkännande av minoritetsspråk enligt flera av intervjuade NGO representanter ej kommit att ske. ”Språket är klart knutet till identiteten och är viktigt för att uttrycka sin kultur och sociala identitet. Erkännandet av romani som minoritetsspråk var ett viktigt steg för romerna i Slovakien” sade Miro Olah från Roma Information Project.

Undersökningar gjorda av UNDP har visat att ungefär 40 % av dem som sitter i slovakiska fängelser idag är av romsk börd. Olika slovakiska forskare har diskuterat validiteten i undersökningarna och förklaringsfaktorer till hur den höga andelen romer i fängelserna. Vare sig siffran i verkligheten är hela 40 % eller lägre är romerna ändå överrepresenterade jämfört med andelen de utgör av den slovakiska befolkningen. Flertalet av forskarna säger att den romska kriminaliteten är direkt länkad till den stora fattigdom som råder bland dem (UNDP, 2002: 69-72). Media däremot försöker ej söka en förklaring till varför en så stor del är brottslingar utan skriver att det är en del av romernas kultur. Är den mörka bild som målas upp av romer i slovakisk media rättvisande eller förhåller det sig så att det finns en annan bild som inte är lika omtalad? Varken någon av de intervjuade romerna eller någon NGO gav uttryck för att det skulle förekomma några positiva föreställningar kring romer i media. Det enda som kunde komma med ett exempel på en positiv beskrivning som Edmund Muller från Centre for Roma Rights som hade hört flera i Slovakien omtalade romer som musikaliska. NGOs som jobbar med romer försöker nu ändra denna media bild. RPA, en romsk nyhetsbyrå, riktar sig till vanliga slovakier och målet är att skapa en positiv bild av romer. Det kan vara så grundläggande som att försöka döda myten om att alla romer är brottslingar genom att skriva om romer som lever ett "vanligt" liv och jobbar som lärare eller socialarbetare (www.rpa.sk).

Ett problem som alla NGO-representanter ger uttryck för är att de flesta romer inte hyser något vidare förtroende för dem. "Det gäller att arbeta *med* romer inte för (om) romer" som Ina Zoon från organisationen Body & Soul uttryckte det. Idag vill andra minoritetsgrupper i Slovakien ej bli hopbuntade med andra minoritetsgrupper och framför allt inte romer. "En förändring i romernas livsstil kan endast komma genom en förändring i deras levnadsstandard och då måste de själv också tro på en förändring" var Livia Ursachi, från Open Society Foundation, sista ord till mig när vi avslutade vår telefonintervju. UNDPs undersökning visade att 65,5 % av romerna trodde att det avgörande skälet till att de ej hade arbete var på grund av deras romska etnicitet (UNDP, 2002: 96). De trodde inte heller att deras situation skulle vara bättre på fem års sikt, hela 46,4 % trodde till och med att situationen skulle vara än sämre (*ibid.*, 2002: 93).

5.2.6 Vad gör den slovakiska staten?

Att Slovakien erkänt att det finns ett problem med minoriteten romer är ett stort första steg i rätt riktning. Under de senaste åren har problemen för den romska minoriteten tagits på större allvar än tidigare och den slovakiska regeringen har vidtagit en rad åtgärder för att förbättra romernas situation i landet. Tydligt är att slovakiska staten nu drastiskt vill minska den utbredda rasism som finns i landet. Likaså har staten jobbat för att romerna skall få fulla rättigheter och känna sig som fullvärdiga medborgare. Regeringen lade 1999 fram en handlingsplan som uppdateras kontinuerligt (Vasecka – Juraskova – Nicholson, 2003: 276-271). Sedan 2005 finns i Slovakien en tioårig nationell handlingsplan för hur romerna skall bli mer integrerade i samhället *National action plan of the Slovak Republic regarding the decade of Roman inclusion 2005-2015*. Denna deklaration skrevs under i början av februari 2005 i Bulgariens huvudstad Sofia lovade Bulgarien, Makedonien, Rumänien, Serbien och Montenegro, Slovakien, Slovenien, Tjeckien och Ungern att under den kommande tioårsperioden arbeta för att "avskaffa diskriminering och få bort separeringen av romer från

resten av befolkningen". Löftet utfärdades efter ett toppmöte som organiserats av Världsbanken med hjälp av den Ungernfödde finansmannen George Soros fond Open Society Institute. Upprättandet av handlingsplanen för Slovakien är ett resultat av denna gemensamma deklaration. Handlingsplanen fokuserar på fyra områden; utbildning, arbete, hälsa och boende, och tre av teman; fattigdom, diskriminering och jämlikhet mellan könen. Slovakiska staten har dessutom identifierat mänskliga rättigheter och romsk kultur som ytterligare områden för statliga åtgärder (www.government.gov.sk/orgovanova/dokumenty/akcny_plan_eng.rlt, www.Government.gov.sk/english/dokumenty_202nam.php3?id_stranky=21). EU har också utformat handlingsplaner och stödprogram för Slovakien, likaså kommer Slovakien att erhålla hjälp från The United States Agency for International Development för sitt fyra års program om romsk integration (www.esf.sk, www.pdcs.sk).

En vice premiärminister för mänskliga rättigheter, nationella minoriteter och EU-integration, tillsattes av den nya regeringen efter valet 1998. I början av 1999 utsåg regeringen en särskild kommissionär för Romafrågor. Posten som är direkt underställd regeringen och organisatoriskt knuten till den ovan nämnda vice premiärministern, innehas av Klara Orgovanova som själv har romskt ursprung (Vasecka – Juraskova – Nicholson, 2003: 197). Inom ramen för en större reform av det slovakiska hälso/sjukvårdssystemet antog det slovakiska parlamentet en lag som trädde i kraft 1 januari 2005 som bl.a. tar upp frågor rörande tillgång till hälsovård och regler för att säkerställa att ingrepp sker med patientens medvetna medgivande. Ett av syftena med lagen har varit att undanröja alla rättsliga oklarheter som framkom vid undersökningen av de påstådda tvångssteriliseringarna (http://www.government.gov.sk/romovia/basic_information.php).

Oaktat regeringens deklarerade prioritering av Roma-frågan anser många att det är långt mellan de vackra orden och faktisk handling. Vissa hävdar att drivkraften har utgjorts av kraven för EU-medlemskap och att man nu, efter EU-inträdet, kan märka en viss avmattning i regeringens intresse för frågan. Till saken hör att Roma-frågan knappast är en fråga som partierna vinner röster på (Barany, 2002: 231-240). Decentralisering är något som påbörjats i Slovakien och såväl det ungerska minoritetspartiet SMK som de romska partierna ser detta som något positivt, politiken i Slovakien har överlag varit starkt centraliserad. Med decentraliseringen hoppas dessa små minoritetspartier kunna få än mer inflytande på regional och lokal nivå. Efter att den slovakiska staten sänkt socialbidraget valde flera romer att bli politiska aktiva. 2003 gick fem romska politiska partier ut och meddelade att de skulle ställa upp med en gemensam kandidat i presidentvalet följande år (Vasecka – Juraskova – Nicholson, 2003: 189-197). Ändock föll det sig så att det i slutändan ej var någon kandidat som företrädde den romska minoriteten som ställde upp i valet. Likaså registrerade sig enbart ett romsk parti till Europaparlamentsvalet i juni 2004, partiet fick dock enbart 0,69 % av rösterna. Det finns närmare ett tjugotal romska partier och över hundra enskilda organisationer officiellt registrerade. Ofta är dock dessa partier och organisationer oeniga sinsemellan och den romska minoriteten är starkt polariserad, vilket bidragit till att den romska representationen på såväl lokal, regional som central politisk nivå är mycket begränsad. Nästa riksdagsval i Slovakien kommer att hållas i september 2006 och om den romska minoriteten lyckas bilda ett koalitionsparti såsom den ungerska minoriteten gjort återstår att se (http://www.government.gov.sk/romovia/basic_information.php).

6. Avslutande kommentar

Efter att ha tillbringat tid i Slovakien står det för mig klart att romerna i landet ej innehar alla de rättigheter de har rätt till, likaså saknar många romer kunskap om sina rättigheter. Det finns ett stort behov av särskilda åtgärder för att snabba på en utveckling i riktning mot lika rättigheter och lika möjligheter för romer i samhället. Enda sättet att angripa denna diskriminering är ett övergripande angreppssätt. Tillsammans med kunskap om och förståelse för romers situation som minoritetsgrupp krävs effektiv lagstiftning som skyddar grupper mot rasistiska uttryck. Genom att minska de rasistiska uttalanden minskar också möjligheten att föra vidare de stereotypa bilder av romer som idag är rådande i det slovakiska samhället. För att kunna synliggöra diskriminering av romer krävs förutom ett individperspektiv också ett strukturellt perspektiv som tar hänsyn till företeelser som de utpräglade fördomar, regelverk och normsystem i samhället som begränsar romers möjligheter till lika villkor. Den bild av diskriminering av romer som framkommit under fältstudiens gång är allvarlig och mycket komplex. Diskrimineringen är omfattande och en del av romers vardag.

På senare år har den romska minoriteten uppmärksamats av den slovakiska myndigheten, det har gjorts flera satsningar på utbildning och att uppmärksamma romerna. Dock är det klart när man vistas i Slovakien att fördomarna om romer finns kvar hos folket (såväl arbetsgivare, hyresvärdar som tjänstemän och gemene man på gatan). Dessa fördomar och skapandet av stereotyper har funnits i flera generationer och det tar tid att ändra en så inpräntad syn. Romernas situation ses alltför ofta bara som ett socialt problem, när det egentligen handlar om att förändra den rådande diskriminerande samhällsstrukturen. Det avstånd till majoritetssamhället som romerna själva delvis hjälper till att upprätthålla grundar sig i en rädsla att uppslukas och försvinna som folk. De fördomar och stereotypa bilder av romer som finns gentemot deras kultur som är så väsentlig för dem gör att de väljer att distansera sig för att kunna behålla den. För den som inte har ett eget land eller en gemensam religion blir det enda som kan utgöra ett "vi" att hålla fast så starkt vid den egna traditionen. Mot bakgrund av årtal av antingen tvångsassimilering eller utstötning är detta inte särskilt svårt att inse. Först när man inte behöver vara rädd att utplånas, och känner sig trygg i förvissningen om att få leva med respekt för den egna identiteten, kan man våga anamma delar av majoritetssamhället.

Relationen mellan majoriteten av befolkningen i Slovakien och den romska är dåligt, och verkar som om det kommer att fortsätta att vara så. De slovakiska romerna är en av de mest utestängda och avvisade gruppen i samhället. Det faktum att lösningen för att bli av med denna distans som finns mellan majoriteten (slovakerna) och minoriteten (romerna) inte verkar finnas inom räckhåll gör att frustrationen dem emellan ökar. Slovakerna fortsätter att se "dem" romerna som folk som är ovilliga att arbeta, bidragstagande, kriminella och utbildade. Romerna å sin sida känner att det inte ens är lönt att försöka bli en del av det slovakiska samhället då de inte kan bryta sig igenom den utbredda rasism som lett till stereotyper och fiendebilder av romer som idag är allena rådande i samhället. Trots den kritik som romerna ger uttryck för så finns en viss optimism och romerna börjar idag närma sig majoriteten och då de idag är bosatta i Slovakien finns en viss identitetskänsla till landet.

Jag upplevde att det fanns en gemensamhetskänsla bland romerna och att deras identitetskänsla/självbild byggdes från situation att de tillhör den romska minoriteten. Med minoritetserkännandet har möjligheterna ökat för romer att på nationell nivå påverka frågor

som berör dem. Det är emellertid mycket som tyder på att den sociala och kulturella situation, som beskrivs redan i rapporterna inför EU-medlemskapet kvarstår. Den generella bild som ges är att många romer befinner sig i en mycket utsatt situation inom alla samhällsområden, inte minst inom skolan, arbets- och bostadsmarknaden. Beskrivningarna visar också att romer inte är delaktiga i den demokratiska processen och att möjligheterna för romer att utöva sin kultur inom ramen för det slovakiska kulturlivet är begränsade. I stort har romer saknat möjligheter att uttrycka sin egen identitet i majoritetssamhället. Som presenterats i denna uppsats har Slovakien introducerat olika åtgärder för att förbättra situationen för romer, men relationer mellan dem och majoriteten av medborgarna är i praktiken mycket problematisk. Tydligt är att romer som minoritet påverkas klart av hur de ses av majoriteten. Romerna känner begränsad samhörighetskänsla med övriga medborgare i Slovakien och detta verkar till största del bero på deras inskränkta rättigheter och de negativa attityder; fördomar, stereotypa bilder, syndabockstänkande och rasism som många slovakier visar gentemot dem.

6.1 Vidare forskning

Det så kallade ”Roma-problemet” är synnerligen mångfacetterat. För att råda bot på missförhållandena måste denna komplexitet beaktas vid utformningen av åtgärder. Flera jag har varit i kontakt med driver tesen att romafrågan måste greppas i ett europeiskt perspektiv snarare än, eller i vart fall parallellt med, ett nationellt perspektiv eftersom det är fråga om en transnationell grupp. Huruvida detta är en god väg och på vilket sätt det bör ske kan är en fråga som det bör forskas mer kring.

7. Referenser:

7.1 Litteratur:

- Baker, Chris, (1999), *Television, Globalization and Cultural identities*. Buckingham: Open University Press.
- Barany, Zoltan, (2002), *The east European gypsies – regime changes, marginality and ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University press.
- Bar-Tal, Daniel, (2000), *Shared Beliefs in a Society: Social Psychological Analysis*. London: Sage.
- Berg, L. Bruce, (2001), *Qualitative research methods for the social science*. 4 edition, USA: Allyn and Bacon.
- Billig, Michael, (1995), *Banal nationalism*. London: Sage.
- Blixt, Johanna -Eklund, Anna – Hermansson, Annika – Karlsson, Martina, Yngwe, Louise (2003), *Att bli placerad i ett fack – bemötandets påverkan på individens livsvillkor och identitet*. En antologi från Samhälls- och kulturanalys år 2003. Linköpings universitet: Institutionen för tematisk utbildning och forskning.
- Cahn, Claude - Trehan, Nidhi, (1997), *Time of the skinheads - denial and exclusion of Roma in Slovakia*. Country report series, Nr. 3. Ungern: European Roma Rights Center.
- Caldaras, Monica, (1981), *Jävla zigenarunge*. Andra utgåvan. Malmö: Corona, cop.
- Cederberg, Irka, (1998), *Tusen år i Europa – om romerna/zigenarna*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- Center for reproductive rights – Body and soul, (2003), *Forced sterilization and other assaults on Roma reproductive freedom in Slovakia*. Bratislava: Centre for reproductive rights. (<http://www2.amnesty.se/ap.nsf/0/EC3D73863B8521ABC1256CFE00464033?opendocument>, http://www.reproductiverights.org/ww_eu_slovakia.html).
- Crowe, David M, 1995. *A history of the gypsies of Eastern Europe and Russia*. London: Tauris, cop.
- Danelius, Hans, 2002. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. 2 upplagan, Stockholm: Norstedts juridik.
- Eriksen, Hylland Thomas (2004), *Rötter och fötter*. Oslo: Bokförlaget Nya Doxa.
- Fraser, Angus, (1994), *The Gypsies*. 2 edition, Oxford: Blackwell.
- Fraser, Nancy, (2002), "Nytt tänkande kring erkännande", i Lindberg, Ingmar – Dahlstedt, Magnus (red.) (2002), *Det slutna folkhemmet. Om etniska klyftor och blågul självbild*. Agoras årsbok 2002. Stockholm: Agora.
- Fredrickson, M. George. 2002. *Rasism – en historisk översikt*. Lund: Historisk media.
- Guy, Will (red.), (2001), *Between the past and future - The Roma of central and eastern Europe*. Hertfordshire: University pf Hertfordshire press.
- Hartman, Jan (2003), *Grundad teori: teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Institute for Public Affairs, (2005), *Sociografic mapping of Roma Communities in Slovakia*. Bratislava: Institute for Public Affairs.
- Johansen, Jahn. Otto, (1997), *Folket som ingen ville ha – Zigenarna i Östeuropa*. Stockholm: Brutus Österlings Bokförlag Symposium.
- Margalit, Gilad, (2002), *Germany and its gypsies A post-Auschwitz ordeal*. United States of America: The University of Wisconsin Press.

- Möller, Ulika, (2000), "I den nationella identitetens intresse? Identitetsbegreppets förklaringskraft i utrikespolitisk analys", i Hjort, Ronnie – Jansson, Per (red), *Politologen Tema: Studiet av internationella relationer, statsvetenskapliga och andra perspektiv*. Göteborg: Statsvetenskapliga förbundet.
- Karim, H. Karim (1997), "The historical resilience of primary stereotypes: Core images of the muslim other", i Riggins, Stephen H. (ed.), (1997), *The Language and Politics of Exclusions: Others in Discourse*. London: Sage.
- Kupchan, Charles. A. (1995), "Introduction: Nationalism resurgent in Nationalism and Nationalities" in *The new Europe*. Kupchan C. A. (ed), London: Sage.
- Kymlicka, Will, (1998), *Multicultural citizenship*. New York. 1995. Kymlicka, Will (1998), *Mångkulturellt medborgarskap*, Falun: Nya Doxa.
- Lentin, Ronit (1999), "Racialising the Other, Racialising the "Us": Emerging Irish Identities as Processes of Racialisation", i *Emerging Irish Identities*. Lentin, Ronti (ed.). Proceedings of a seminar held in Trinity College Dublin, 27 November 1999. Dublin: Department of Sociology, Trinity College Dublin.
- Lindgren, Lars - Sandström, Bengt, (1996), *Romer – en minoritet i många länder*. Statens Invandrarverk 1996: 4.
- Mayall, David, (1988), *Gypsy-travellers in nineteenth-century society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paasi, Anssi. (1999), "Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows", i Newman, David (ed.), (1999), *Boundaries, Territory and Postmodernity*. London: Frank Cass.
- Parekh, Bhikhu, (2000), *Rethinking multiculturalism. Cultural diversity and political theory*. Basingstoke: Palgrave.
- Peterson, Bo, (2001), *National Self-Images and Regional Identities in Russia*. Aldershot: Ashgate.
- Peterson, Bo, (2003), "Intervjubarerade studier av kollektiva identiteter" i Peterson, Bo – Robertsson, Alexa (red.), (2003). *Identitetsstudier i Praktiken*. Malmö: Liber ekonomi.
- Peterson, Bo – Robertsson, Alexa (red.), (2003). *Identitetsstudier i Praktiken*. Malmö: Liber ekonomi.
- Peterson, Bo – Clark, Eric (eds.), (2003), *Identity dynamics and the construction of Boundaries*. Lund: Nordic academic press.
- Rehfish, Farnham, (red.). (1975). *Gypsies, linkers and other travellers*. London: Academic Publishing.
- Riggins, Stephen H. (ed.), (1997), *The Language and Politics of Exclusions: Others in Discourse*. London: Sage.
- Stewart, Angus (2001), *Theories of Power and Domination*. London: Sage.
- Stier, Jonas (2003), *Identitet – människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Tillhagen, Carl-Herman, (1965), *Zigenarna i Sverige*. Stockholm.
- Todorov, Tzvetan (Cvetan), (1982), *Theories of the symbol*. Oxford: Blackwell.
- UNDP, (2002), *The Roma in Central and Eastern Europe – avoiding the dependency trap*. A regional human development report. Bratislava: UNDP regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.
- Van Dijk, Teun A. (1997), "Political Discourse and racism: Describing Others in Western Parliaments" i Riggins, Stephen H. (ed.), (1997), *The Language and Politics of Exclusions: Others in Discourse*. London: Sage.
- Vasecka, Michal – Juraskova, Marina – Nicholson, Tom (ed), 2003. *Cacipen pal o Roma – A global report on Roma in Slovakia*. Bratislava: Institute for public affairs.
- Yuval-Davis, Nira, (1997), *Gender & Nation*. London: SAGE.

7.2 Utredningar, rapporter och offentliga publikationer:

Europaparlamentets betänkande, Generalsekretariatets särskilda arbetsgrupp ”Utvidgningen”, Europaparlamentets om Slovakien och anslutningen till Europeiska unionen, *Temadokument nr 13 – Slovakien och anslutningen till Europeiska unionen*, 167.609/rev.3, uppdateringen, Luxemburg 29 februari 2000. http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2000/sk_en.pdf, 21/1-2006, 14:49.

Regular reports on Slovakia’s progress towards Accession by the Commission, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002. (http://ec.europa.eu/comm/enlargement/reportXXXX/sk_en.pdf, http://www.vlada.gov.sk/eu_en/dokumenty_zoznam.php3?id_stranky=37), 21/1-2006, 14:34.

Amnesty International reports 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, (<http://www.amnesty.org/results/is/eng>, 2/5-2006, 19:12).

Human rights Watch world reports – Slovakia, 1998, 1999, 2000, 2001 (<http://www.hrw.org/worldreportXX/europe/slovakia.html>, 3/5-2006, 08:02)

7.3 Internet:

http://www.landguiden.se/epok/article.asp?article_id=2, 10/4-2006, 12:17.

<http://www.slovakia.org/society-roma.htm>, 28/3-2006, 21:54.

www.amnesty.org - <http://web.amnesty.org/report2005/svk-summary-eng> 3/3-2006, 18:31.

http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/page/index.cgi?module_instance=10&action=page_show&id=12, 28/4-2006, 12:18.

http://www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/060201/d1eac431beadc47ef84026493aa4dd80/Slovakien%5f05.pdf, 28/4-2006, 12 :55.

www.esf.sk, 14/4-2006, 12:45 .

www.pdcs.sk, 14/4-2006, 13:05.

www.government.gov.sk/orgovanova/dokumenty/akcny_plan_eng.rlt, www.government.gov.sk/english/dokumenty_202nam.php3?id_stranky=21, 14/4-2006, 13:07.

www.rpa.sk, 14/4-2006, 14:55.

<http://www.slovakspectator.sk/clanok-18669.html>, 2/4-2006, 11:11.

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report1998/sk_en.pdf, 21/1-2006, 14:34.

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report1999/sk_en.pdf, 21/1-2006, 14:41.

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2000/sk_en.pdf, 21/1-2006, 14:49.

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2001/sk_en.pdf, 21/1-2006, 14:56.

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2002/sk_en.pdf, 21/1-2006, 15:01.

<http://www.amnesty.org/results/is/eng>, 2/5-2006, 19:12.

<http://web.amnesty.org/web/ar1998.nsf/eur/slovak%20republic!Open>, 2/5-2006, 19:19.

<http://web.amnesty.org/web/ar2001.nsf/eur/slovak%20republic!Open>, 2/5-2006, 19:47.

<http://web.amnesty.org/web/ar2000.nsf/eur/slovak%20republic!Open>, 2/5-2006, 19:59.

<http://web.amnesty.org/web/ar1999.nsf/eur/slovak%20republic!Open>, 3/5-2005, 08 :12.

<http://www.hrw.org/worldreport99/europe/slovakia.html>, 3/5-2006, 08:47.

<http://www.hrw.org/wr2k1/europe/slovakia.html>, 3/5-2006, 08:57.

<http://www.hrw.org/wr2k2/pdf/slovakia.pdf>, 3/5-2006, 10:01.

<http://www.hrw.org/annual-report/2000/countries.html>, 3/5-2006, 10:09.

http://www.government.gov.sk/romovia/basic_information.php, 15/5-2006, 07:31.

7.4 Intervjuer:

Livia Ursachi, Open Society Foundation (The Soros Foundation), 27/3, 28/3-2006)

Miro Olah, Roma Information Project (RIP), Bratislava, 4/4-2006

Andrea Alföldyová, Info Roma, Bratislava, 4/4-2006

Zlatica Berkyová, Klub Kobiät Romskich w Detvie, Kosice, 6/4-2006

Anna Koptová, Divaldo Romathan – Foundation of Good Roma Fairy Kesaj, Kosice, 6/4-2006

Tara Bedard, European Roma Rights Center (ERRC), 27/3-2006

Ina Zoon, Body & Soul, Bratislava, 5/4-2006

Silvia Rigová, PROJECT SCHOLA, Kosice, 6/4-2006

Edmund Müller, Centre for Roma Rights, Kosice, 6/4-2006

Jana Luptaková, Klub Kobiät Romskich w Detvie, Bratislava, 5/4-2006

Katri Linna, DO i Sverige, 27/3-2006

Barbro Elm, Andre man på svenska ambassaden i Slovakien, Bratislava, 4/4-2006

Intervjuer genomfördes med romer i Kosice, då dessa ville vara anonyma skrivs inga namn ut i denna uppsats, under datumen 10/4-2006 - 21/4-2006

Appendix I – Interview questions to the interviewee and organizations that has support programs for Roma people.

Interview questions to the interviewee.

1. Presentation – purpose of study and interview.

2. Background questions

- a. Presentation of the interviewed – Name (or do You want to be anonymous), age, religion, ethnicity, education, family.
- b. Describe a normal day for You.

3. Self image/identity

- a. What would You describe Yourself as - what is Your identity? Do You see Yourself as a Slovak? A Slovak Roman? A Roman Slovak? Or a Roman?
- b. Do You see Yourself as a Slovak - do You have a national identity? If not, why? What do You see Yourself as instead?
- c. Has the situation changed for You since Slovakia entered the European Union?
- d. Slovakia is one of the most heterogenic countries in Europe, does this effect the Inclusion/exclusion of You - the Roma people in the society?
- e. Does You see Yourself excluded from the society? If yes, how does this affect Your identity, self-image and national identity?
- f. Do You feel a collective identity with the Roman people? Just the ones living in Your community? With all the Roman people living in Slovakia? Or with Your family or clan? Or with Roma people all over Europe (/the world)?

4. Support programs

- a. Are You involved in any support program?

If yes ask question 3b-c otherwise go to question nr 4.

- b. How did You get involved in a support program?
- c. What has it meant for You to join this program? What consequences has it had? Have Your situation/life changed after You joined the program?

5. Family

- g. How would You describe an ideal female/male role? Within family? Community?
- h. How do You see Your status in the family/community? How have You achieved it?

6. Politics and political environment?

- a. Are You political involved?

If yes ask questions 5b-c otherwise go to question nr 6.

- b. Why did You get involved in politics?
- c. What is the most important question(s) on the political agenda according to You?

7. Work

- a. Do You have a job? What do You do for a living?
- b. Do You feel that it is hard for Roma people to get in at the labour market?

8. Additions, comments, questions from the interviewees.

Interview questions to the organizations that have support program to Roma people.

1 See Interview Guide 1

2. Organization

- a. Name of organization?
- b. Type of organization? (NGO, governmental)
- c. How does the organization finance their work?
- d. How big is the organization? (Staff, members, budget, projects)
- e. How long have the organization been working with support to Roma people? How long has the organization exist?

3. Support programs

- a. What philosophy stands behind the support programs?
- b. What kind of support do You give to Roma people?
- c. Have the organization changed strategies or goals during the time that the support program exist? If yes; why and when?
- d. Have Your organization done any evaluation? Was anything important missing?

4. Situation for the Roma people in Slovakia - Self image

- a. Has the situation changed for Roma people since Slovakia entered the European Union?
- b. Slovakia is one of the most heterogenic countries in Europe, does this effect the inclusion of the Roma people in the society?
- c. Is the Roma people excluded from the society? If yes, how does that effect their identity and self-image?
- d. How would most Roma people in Slovakia describe themselves (their identity); as a Slovak? A Slovak Roman? A Roman Slovak? Or a Roman?
- e. Do You feel that the Roma people have a national identity? If not, why?
- f. Does the Roma people have a collective identity with all the Roman people in Slovakia? The once living in their community? Or with their family or clan?

5. Additions, comments, questions from the interviewees

Appendix II – Förteckning över intervjupersoner

Intervjuer med nyckelpersoner

Namn, Organisation

Plats, datum

Livia Ursachi, Open Society Foundation (The Soros Foundation), (mail och telefonkorrespondens, 27/3, 28/3-2006)

Miro Olah, Roma Information Project (RIP)

Bratislava, 4/4-2006

Andrea Alfoldyova, Info Roma

Bratislava, 4/4-2006

Zlatica Berkyova, Klub Kobieta Romskich w Detvie

Kosice, 6/4-2006

Anna Koptova, Divaldo Romathan –

Kosice, 6/4-2006

Foundation of Good Roma Fairy Kesaj.

Tara Bedard, European Roma Rights Center (ERRC) (mail), 27/3-2006

Ina Zoon, Body & Soul

Bratislava, 5/4-2006

Silvia Rigova, PROJECT SCHOLA,

Kosice, 6/4-2006

Edmund Müller, Centre for Roma Rights,

Kosice, 6/4-2006

Jana Luptakova, Klub Kobieta Romskich w Detvie,

Bratislava, 5/4-2006

Övriga nyckelpersoner

Katri Linna, DO i Sverige (per telefon)

27/3-2006

Barbro Elm, Andre man på svenska ambassaden i Slovakien.

Bratislava, 4/4-2006

Intervjuer med romer

Person nummer 1, Kosice

10/4-2006

Person nummer 2, Kosice

10/4-2006

Person nummer 3, Kosice

10/4-2006

Person nummer 4, Kosice

10/4-2006

Person nummer 5, Kosice

11/4-2006

Person nummer 6, Kosice

11/4-2006

Person nummer 7, Kosice

11/4-2006

Person nummer 8, Kosice

11/4-2006

Person nummer 9, Kosice

12/4-2006

Person nummer 10, Kosice

12/4-2006

Person nummer 11, Kosice

12/4-2006

Person nummer 12, Kosice

12/4-2006

Person nummer 13, Kosice

12/4-2006

Person nummer 14, Kosice

13/4-2006

Person nummer 15, Kosice

18/4-2006

Person nummer 16, Kosice

18/4-2006

Person nummer 17, Kosice

18/4-2006

Person nummer 18, Kosice

18/4-2006

Person nummer 19, Kosice

19/4-2006

Person nummer 20, Kosice

19/4-2006

Person nummer 21, Kosice

19/4-2006

Person nummer 22, Kosice

19/4-2006

Person nummer 23, Kosice

19/4-2006

Person nummer 24, Kosice

20/4-2006

Person nummer 25, Kosice

20/4-2006

Person nummer 26, Kosice

20/4-2006

Person nummer 27, Kosice

20/4-2006

Person nummer 28, Kosice

21/4-2006

Person nummer 29, Kosice

21/4-2006

Person nummer 30, Kosice

21/4-2006

Appendix III – Socioekonomisk bakgrund av de intervjuade romerna

Nummer/ Kön	Ålder	Yrke/ sysselsättning	Gift	Religion	Barn	Identitetskänsla
1-K*	53	Mamma/hemmafru	Ja	Katolik	6	Rom
2-K	39	Arbetslös	Ja	Ateist	2	Slovakisk rom
3-M*	41	Jordbrukare	Ja	-	8	Rom
4-K	45	Arbetslös	Nej	Katolik	0	Slovak
5-M	67	Pensionär	Ja	Protestant	2	Rom
6-M	34	Affärsman	Ja	Ingen	5	Rom
7-K	55	-	Änka	Katolik	3	Slovakisk rom
8-M	23	Student	Ja	Katolik	1	Romsk slovak
9-M	51	Arbetslös	Ja	Katolik	2	Rom
10-M	48	Arbetslös	Ja	Kristen	4	Rom
11-M	23	Inget	Nej	Ingen	2	Rom
12-M	16	Student	Nej	Ingen	0	Rom
13-K	71	Arbetslös	Ja	Katolik	1	Rom
14-M	19	Arbetslös	Ja	Ingen	4	Rom
15-M	33	Lärare	Ja	Katolik	2	Rom
16-K	40	Mamma	Ja	Katolik	7	Rom
17-K	24	Arbetslös	Ja	Protestant	3	Rom för tillfället boende i Slovakien
18-M	30	Mångsysslare	Ja	Ingen	3	Rom
19-M	17	Jobbsökande	Ja	Katolik	1	Rom
20-M	67	Student	Ja	Katolik	2	Rom
21-M	42	Fortbildning	Skiljd	Katolik	4	Rom
22-K	74	-	Änka	Ingen	5	Romsk slovak
23-M	45	Lite av varje	3 ggr	Katolik	-	Rom
24-K	24	Jobbsökande	Förlovad	Katolik	0	Rom
25-K	21	Mamma	Ja	Ingen	5	Rom
26-K	31	-	Ja	Ingen	2	Slovakisk rom
27-M	23	Arbetslös	Ja	-	5	Slovakisk rom
28-M	18	Arbetslös	Nej	-	1	Rom
29-M	26	Politiker	Ja	Katolik	0	Rom
30-M	20	NGO-aktiv	Nej	Ingen	0	Rom

* K= kvinna, M= man

Nummer	Diskriminerad/exkluderad samhället & arbetsmarknaden	Politisktaktiva	Stödprogram	Utbildning	Bättre sedan EU inträde
1	Ja	Nej	Nej	Grundskola*	Ja
2	Ja	Nej	2 veckor	Gick 4 år i skolan	Nej
3	Ja	Nej	Nej	Analfabet	Ja
4	Nej	Nej	-	Grundskola	Ja
5	Ja	Nej	Nej	Analfabet	Ja
6	Nej inte mer än andra	Röstar	Hoppat av	Högskoleexamen	Nej
7	Ja	Nej	Nej	Grundskola	Nej
8	Ja	Nej	Ja	Gymnasieskola	Nej
9	Ja och nej	-	Nej	Grundskola	Kanske
10	Nej	Nej	Nej	3 år	Lite
11	Ja		Nej	Grundskola	Nej
12	Ja		Nej	4 år	Ja
13	Ja		Nej	4 år	Ja
14	Ja		Blivit erbjuden	-	På vissa områden
15	Ja		Nej	Gymnasieskola	Vet ej
16	Ja pga mitt kön		60 dagar av 3 olika NGOs	Ja, vet ej hur många år	Avsevärt bättre
17	Nej		Nej	Grundskola	Nej
18	Ja		Ej velat	Nej	Nej
19	Ja		Nej	Många år	Nej
20	Ja		Nej	4 år	Nej
21	Ja		Nej	10 år	Nej
22	Ja		Nej	Grundskola	Nej
23	Ja		Vet ej	4 år	Nej
24	Ja å det grövsta		-	Grundskola	Nej
25	Ja		Nej	Grundskola	-
26	-		Nej	4 år	Nej
27	Absolut		Nej	Ingen	Nej
28	Helt utestängd		Nej	Gymnasieskola	Nej
29	Ja		Nej	Gymnasieskola	Nej
30	Ja		Nej	Gymnasieskola	Nej

* Har man gått ut grundskolan motsvarar det 9 år i Slovakien.